

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Píseň Kde domov můj?

Song Where Is My Home?

Otakar Hybner

Vedoucí práce: PhDr. Věra Brožová, Ph.D

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ - HV

2015

Na tomto místě bych rád poděkoval paní doktorce Věře Brožové za laskavé vedení mé práce a rodičům za trpělivost a lásku. Jim tuto práci věnuji.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Píseň Kde domov můj? vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. dubna 2015

.....

Otakar Hybner

Abstrakt:

Bakalářská práce sleduje vznik a proměny Škroupovy a Tylovy písně *Kde domov můj?*, která se stala národní hymnou. Její hudební i textová podoba je interpretována s přihlédnutím k dobovým kontextům. Práce sleduje osud písně do dnešních dnů a zabývá se i jejími soudobými parafrázemi. Průběžně je kladena otázka po důvodech, které učinily *Kde domov můj?* národní hymnou. Z toho důvodu je nutné přihlédnout i k inspiračním zdrojům obou autorů.

Klíčová slova:

Hymna, česká, Tyl, Škroup, idyla, pastorela.

Abstrakt:

This bachelor thesis deals with the origin and changes of the song *Where Is My Home?* written by Škroup and Tyl which became a national anthem. Its musical and textual form is interpreted with concern to its historical contexts. The thesis follows the fate of the song till nowadays and it deals with its contemporary paraphrases as well. The question for reasons that made *Where Is My Home?* the national anthem is being put continuously thorough the text. It is therefore necessary to pay our attention to different sources of inspiration for both authors.

Keywords:

Anthem, Czech, Tyl, Škroup, idyl, pastorage.

Obsah

Úvod	7
1. Locus amoenus	8
1.2. Pastorela	14
2. Vlastivěda	21
2.1. Střed	26
2.1.2. Ráj	31
3. Emoce	32
3.1. Literatura a hudba	38
3.2. Osud	41
Závěr	44
Seznam použité literatury	46
Seznam elektronických zdrojů	48

Úvod

Zabývat se písní *Kde domov můj?* bylo volbou vycházející z mého studijního zaměření, kterým je dvouoborová specializace na český jazyk a hudební výchovu. V práci mohu vhodně skloubit své dosavadní zájmy a znalosti. Z nich zde však nejvíce dostane přednost zájem o literaturu a hudební hledisko bude pouze podružné.

Cílem této práce je ukázat, že za slovy naší národní hymny se skrývá více, než prostý chvalozpěv na českou krajinu. Domnívám se, že lze doložit, že Tylovy verše jsou příznakem své doby, nejsou literárním solitérem a cosi říkají i o národě, jenž si ji za svou hymnu vyvolil. Rád bych také rozšířil a do nových kontextů zapojil poznatky o textu písně *Kde domov můj?*, které již byly uveřejněny v několika sbornících, vydaných při různých výročí Tylovy a Škroupovy *Fidlovačky*.

Práce je rozdělena do tří částí. První dvě části se věnují převážně druhému až pátému verši první sloky písně, jež se stala státní hymnou. Je to sloka tážající se po místě domova českého národa, věnují se tedy převážně literárnímu prostoru. Druhá sloka písně, jež součástí státní hymny není, je často opomíjena. Na několika místech práce jí nejen proto věnujeme prostor, především v kapitole Střed a Ráj. Ve třetí části se věnujeme recepci písně, zaměřujeme se ovšem konkrétně na jeden příznačný aspekt pozdějšího vnímání, přijímání a hodnocení písně, na emoce. V této souvislosti nemůžeme nezapojit pohled na hudební vrstvu písně, které se krátce věnujeme v podkapitole třetího dílu, Literatura a hudba. Emoce nezřídka určují osudy věcí a osudu písně se věnujeme v závěrečné části, která nás dovede až do současnosti.

Není cílem práce přinášet nové faktografické poznatky. Není jejím cílem ani sumarizovat již zjištěnou a v některých monografiích velmi dobře popsanou historii autorů písně, Josefa Kajetána Tyla a Františka Škroupa, ani historii písně samotné. Fakta jsou autorovi bakalářské práce samozřejmě známa, není ovšem jeho úmyslem dělat rešerši dobrých prací jeho předchůdců. Přesto se některým faktografickým údajům nevyhneme, a to v kapitole Emoce a závěrečné podkapitole Osud. Aspirací práce je především nabídnout rozpracování dosud neformulovaných tezí, a tím nabídnout čtenáři nové, někdy i staré, ale v novém světle postavené myšlení o naší národní písni. Cílem práce je dosadit text písně do nového kontextu. Nabídnout širší interpretaci a hlubší vhled do Čechům nejnámějšího literárního díla, slov písně *Kde domův můj?*

1. Locus amoenus

Voda hučí po lučinách,
bory šumí po skalinách,
v sadě skví se jara květ –
zemský ráj to na pohled!

V roce 1970 byl zveřejněn esej Milady Součkové *Locus amoenus: jeden z aspektů české národní tradice*. Nabízí nový pohled na text české hymny, tedy první sloku písně, a interpretuje ji jako palimpsest. „Stejně jako lze pod starou freskou rentgenem odhalit vrstvy předchozí malby, jsou i za romantickou písní *Kde domov můj?* stále patrné stopy epického vyprávění z dvanáctého století.“¹ Na esej navazuje sborník příspěvků ze symposia o české hymně uspořádaného v Praze dne 27. října 1993 *Locus amoenus – místo líbezného*. Především přispěvatelé do tohoto sborníku, ale i jejich předchůdci, budiž nám průvodci touto kapitolou, kterou věnujeme úvahám o interpretaci druhého až pátého verše naší národní hymny.

Tematice domova se literatura věnuje od nepaměti. Nalézání, ztráta, opouštění a shledávání domova je pilířem materie písemnictví. Stvořením původního lidského domova, zahrady Eden, a odchodem do domova nového začíná a končí *Bible*. Ačkoliv z Edenu jsme byli vyhnáni, tak každý křesťan i nekřesťan touží po návratu do ráje. Jeden takový ráj se nám snaží představit *Kde domov můj?* „Smyslem tohoto vysoce stylizovaného obrazu přírody je vždy jedno – navodit pocit vnitřního klidu a vyrovnanosti a poskytnout iluzi, že lze najít někde na tomto světě místo, kde člověk může být šťastný.“²

Archetyp ráje, který nám představuje první sloka hymny, se vyskytuje v literární tradici již od antiky. „Jeho jádrem je obraz fiktivní krajiny s poměrně přesně definovanou podobou, jež zahrnuje tři základní prvky – lučinu, pramen a háj.“³ První výrazné zjevení tohoto toposu v české literární tradici nalezneme u Kosmy. Tím přitom nepoukazujeme na přímou inspirační linii od Kosmy k Tylovi, ale na kontinuitnost (často ne zcela zřejmou) literárního vývoje. Není však třeba veliké odvahy, abychom mohli spolu s Miladou Součkovou říci: „Tak se také

¹ SOUČKOVÁ, Milada. Locus amoenus: jeden z aspektů české národní tradice. In: *Locus amoenus – místo líbezného: symposium o české hymně, Praha 27.X.1993*. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 11.

² ŠUBRT, Jirí. Locus amoenus v antické literatuře. In: *Locus amoenus – místo líbezného: symposium o české hymně, Praha 27.X.1993*. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 17.

³ *Ibid.*, s. 17.

stalo, že přeložením a transpozicí Kosmova epického vyprávění do moderního českého jazykového prostředí se klasický locus amoenus změnil na romantickou idylu.⁴

Čím toto místo líbezné, locus amoenus, vlastně je? Je především velmi starou, v tradici dodnes živou, prostorovou metaforou. Kromě již zmiňované lučiny, pramenu a háje, nejnápadnější shody s písní Tylovou, byl literární obraz místa líbezného v antice rozšiřován dalšími atributy – sadem, zahradou, lehkým vánkem, květinami, hlasy ptáků, bzukotem včel a podobně.⁵ Skromným důkazem budiž nám nyní úryvek z Homérovy *Odyseie*.

Na ní smrtelný lid svůj život nejsnáze žije:
není tam sněhových vánic ni bouří ni lijáků prudkých,
nýbrž Zefyru dech tam hlasným ševelem vane,
posílán Ókeanem, by váním zchlazoval lidi (...)⁶

O dva řádky výše se píše: „v Argolsku, pastvišti koní, měl osudu dojít a zemřít: v rovinu élysijskou tě nesmrtní bohové pošlou“.⁷ To promlouvá mořský kmet Próteus k Odysseovi a zmiňuje Elysium, rovinu élysijskou, která byla antickou obdobou ráje (vzpomeňme na Champs-Élysées v Paříži). „Nejstarší nám známé antické popisy zobrazují ovšem Elysium poměrně mlhavě, jen jako místo zbavené tíživé nejistoty pozemské existence, prosté všech disharmonických tónů, kde neexistují hlad a nemoci, kde střídání ročních období je nahrazeno trvalým jarem, normální vegetativní cyklus věčnou úrodností a proměny počasí neustávajícím lehkým západním vánkem. Vykreslení scénérie však chybí.“⁸

Scénérii s podobou místa líbezného nalezneme ve zpěvu pátém. Hermés nese od bohů poselství Kalypsó, nechť propustí Odyssea domů ze zajetí svého ostrova, Ogygie (následující zvýraznění v textu O. H.).

Po stranách jeskyně té byl **lesík** rostoucí bujně,
osiky, olšové stromy a cypřiše líbezné vůně.
Ptákové širokých křídel tam hnízdili na větvích stromů,
byli to kalousi, sýci i havrani jazyků dlouhých,
mořští, jimž jedině lov jest obvyklý na moři širém.
Tamtéž při duté slují se vinné révovi pjalo,

⁴ SOUČKOVÁ, Milada. Locus amoenus: jeden z aspektů české národní tradice. In: *Locus amoenus – místo líbezné: symposium o české hymně*, Praha 27.X.1993. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 12.

⁵ ŠUBRT, Jiří. Locus amoenus v antické literatuře. In: *Locus amoenus – místo líbezné: symposium o české hymně*, Praha 27.X.1993. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 17.

⁶ HOMÉROS. *Odyseia*. 16. vyd. Praha: Nakladatelství Petr Rezek, 2007, s. 96 (4.565).

⁷ *Ibid*, s. 96 (4.562)

⁸ ŠUBRT, Jiří. Locus amoenus v antické literatuře. In: *Locus amoenus – místo líbezné: symposium o české hymně*, Praha 27.X.1993. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 18.

dokola, pěstěné bujně, a kypělo plnými hrozny.
Byly tam pramenky čtyři, hned za sebou – **voda** jak křišťál,
řadou poblíže sebe, a každý směřoval jinam.
Měkké fialek **louky** a miříku bujely tamo,
kolkolem. – Tam by i bůh byl nadšen, kdyby tam přišel,
vida tu veškerou krásu, a ve své duši by zplesal.⁹

Přírodní scenérie, kterou i „bůh by byl nadšen“, je tu však místem vzdáleným od domova. Odysseus sedí na břehu ostrova Ogygie a pláče. Jako by v Homérově době (cca 8. st. př. n. l.) ještě nebyla rajska příroda přístupná smrtelníkům. Je vzdálená, od zbytku světa oddělená mořem, až příliš božská. Změnu způsobí až bukolická poezie Theokritova (3. st. př. n. l.), která idylu přesouvá nedaleko člověku, do prostředí pastýřů. Prostor pastýřské líbezné nečinnosti nalezneme u Theokrita v krajině za městem nebo také kdesi v dávné minulosti, v počátku našeho civilizačního vývoje. V samotném prostoru idyly čas ovšem není podstatný. V Elysiu je věčné jaro (viz také u Ovidia: „Věčné bývalo jaro, a lahodných Zefyrů vlažné / vánky laskaly květy, jež vyrostly beze všech semen“)¹⁰, dělení na časové úseky nemá smysl ani pro Odyssea na ostrově Ogygii. Je uvězněn Kalypsó na neurčitou dobu, dny se neliší jeden od druhého. V pastorele je významný především moment okamžiku a pomíjivosti, nikoliv trvání. Je líčena jako prostor pro krátkou chvíli odpočinku, kterou si je potřeba užít. Tím nám pastorela poněkud připomíná epikurejské zahrady.

Časový rámec vrací místu líbeznému Vergilius (1. st. př. n. l.), podobný svým využitím toposu locus amoenus Tylovi. Spojuje ho s historicko-eschatologickým rámcem. Zasazuje ho do času zlatého věku, který je „výrazem nostalgické představy původního harmonického života lidské společnosti, nezkažené vymoženostmi civilizace a žijící v souladu s přírodním řádem v prvotní morální čistotě“¹¹. Místo líbezné u Vergilia je ztotožněno s Arkádií, která figuruje v legendách o zemi původních obyvatel Říma. Vergilius tím zjednodušeně řečeno vytvořil politikum přisuzující území Arkádie (oblast Řecka) římskému impériu.

Abychom si udělali představu, která vypadá Vergiliův ráj, předvedme si příklad z jeho *Aenéis*, kapitoly Élysium sídlo blažených, Anchísés. Jedná se o podsvětí, nikoliv Arkádii, pro ilustraci Vergiliova líčení nám to ovšem postačí.

⁹ HOMÉROS. *Odysseia*. 16. vyd. Praha: Nakladatelství Petr Rezek, 2007, s. 111 (5.63).

¹⁰ OVIDIUS. *Proměny*. 2., přehlednuté vyd. Praha: Jan Laichter, 1942, s. 7 (1.107).

¹¹ ŠUBRT, Jiří. Locus amoenus v antické literatuře. In: *Locus amoenus – místo líbezné: symposium o české hymně*, Praha 27.X.1993. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 21.

Když byl vyplněn příkaz a dar byl bohyni vydán,
k místům radosti přišli a k zeleni lahody plné
rozkošných svatých hájů a k sídlům blažených duší.
Hojnější čerstvý je vzduch v těch končinách, růžové světlo
svítí: mají své slunce a rovněž mají své hvězdy.¹²

Ovidius v již jednou citovaných *Proměnách* popisuje počátek světa jako čtvero věků. Zlatý věk (tj. aurea aetas, locus amoenus u Vergilia), věk stříbrný, bronzový a železný. Verš 1.111-112 popisující věk zlatý zní: „Tu proud mléka, tam nektaru proud se potokem valil, / onde zas zelený dub byl smáčen kapkami medu.“¹³ Pravděpodobně tyto Ovidiovy verše budou tím nejzřejmějším pojátkem mezi pojetím antického místa líbezného a pojetím Tylovým. Ovidiovy verše jistě znal Kosmas, v jehož *Kronice Čechů* je ústy praotce Čecha popsána česká krajina stejnými atributy, mlékem a strdím. „Kronika prozrazuje rovněž zjevnou pisatelovu slabost pro Vergilia, k němuž se čas od času přidružili Ovidius s Horatiem.“¹⁴ Kosmas studoval někdy mezi lety 1075 a 1090 v katedrální škole u svatého Lamberta v Lutychu, kde mohl přečíst antické klasiky celé nebo z tzv. florilegií, výborů z děl. Nepochybně se během svého studia věnoval také Bibli, ve které najdeme obrazy krajiny podobné antickému „místu líbeznému“. Biblický Eden je obdobou antického Elysia, ovšem prvotní hřích znemožnil na rozdíl od Elysia jeho potenciální přístupnost pro člověka.

Kromě již citovaných Ovidiových veršů o proudech mléka a nektaru, v latině vypadajících takto: „flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant, flavaque de viridi stillabant ilice mella“,¹⁵ nalezneme podobnou formulaci také v *Deuteronomiu*, páté knize Mojžíšově: „(...) et multipliceris amplius, sicut pollicitus est Dominus Deus patrum tuorum tibi terram lacte et melle manantem.“¹⁶, tedy „(...) a v zemi oplývající mlékem a medem se mocně rozmnožíte, jak ti to řekl Hospodin, Bůh tvých otců.“¹⁷ V *Kronice Čechů* nalezneme formulaci „terra

¹² VERGILIUS. *Aenéis*. 2. opravené vydání. Praha: Jan Laichter, 1941, s. 198 (6.637).

¹³ OVIDIUS. *Proměny*. 2., přešlédnuté vyd. Praha: Jan Laichter, 1942. s. 8 (1.111).

¹⁴ WIHODA, Martin. Předmluva: Vzory a předlohy. KOSMAS. *Kronika Čechů*. 8. vyd. Praha: Argo, 2011, s. 9. Memoria medii aevi, 13.

¹⁵ OVIDIUS. *Metamorphoses: Liber primvs. The Latin Library* [online]. [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.met1.shtml>

¹⁶ New Advent Bible: Deuteronomy 6. *New Advent* [online]. [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/bible/deu006.htm>

¹⁷ Dt 6, 3 cit. podle *Bible: překlad 21. století*. Vyd. 1. Praha: Biblion, 2009.

oboxia nemini, feris et volatilibus referta, nectare mellis et lactis humida¹⁸, tedy „země nikomu nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlhnoucí.“¹⁹

Pro ilustraci Kosmovy intertextuality můžeme uvést ještě příklad z věty předcházející té o mléku a medu. Kosmas píše o osídlení Čech člověkem. Ten kolem hory Říp „(...)prvá zařídil sídla, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky²⁰, ve Vergiliovi nalezneme „(...) člověka, jenž prý má své otcovské Penáty (římský domácí ochranný bůžek, pozn. autora BP)²¹ s sebou, / který starého otce prý na svá bedra si vložil.“²² a u Ovidia „Vám se mám divit, ó kmeti, co dálnými propluvše moří, / Tyros a vyhnané bůžky v ta sídla jste uvedli kdysi, (...).“²³

Ke kompletnímu obrazu putování literárního vyobrazení locus amoenus od antických klasiků až po Kosmu bychom si mohli připomenout ještě několik atributů připisovaných české krajině v druhé kapitole první knihy *Kroniky Čechů*. Povrch země před příchodem praotce Čecha zaujímaly lesní pustiny, jež zněly „hlasně bzukotem rojů včel a zpěvem rozličného ptactva“²⁴, zvěře bylo v zemi vůbec hojnost. „Vody tam byly čist'ounek a k lidskému užívání zdravé“²⁵ a při pohledu do kraje člověk spatřil „hory a doly, pláně a stráně“²⁶, „montes, valles, tesqua, tempe visu sagaci perlustravit et“²⁷.

Doba, v níž Kosmas žil, neměla důvod k oslavování necivilizované krajiny. „Pro středověkou populaci byla příroda živlem, s nímž bylo třeba vést nelítostný zápas.“²⁸ Louky, lesy, řeky a potůčky, které jsou zmiňované v *Kronice*, pravděpodobně nejsou výsledkem Kosmovy estetické záliby v krajině, ale syntézou antické literatury a toho, co lze nalézt v *Bibli*.

Tyl bezpochyby Kosmovu *Kroniku Čechů* znal. Významnou částí své prozaické i divadelní tvorby se věnuje historii. Za pozadí svých novel si nejraději vybíral rytířskou dobu přemyslovskou, ve svých povídkách zpracoval i významné postavy české historie, Dalimila,

¹⁸ BRETHOLZ, Bertold. *Chronica Bohemorum: Cosmas Pragensis ecclesie decanus*. In: [online]. [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: http://digit.nkp.cz/projekty/VZ-2004_2010/2007/Prilohy/StructuredText/Kosmas_pozn.xml

¹⁹ KOSMAS. *Kronika Čechů*. 8. vyd. Praha: Argo, 2011, s. 32. Memoria mediae aevi, 13.

²⁰ Ibid.

²¹ *ABZ.cz: slovník cizích slov* [online]. [cit. 2015-03-27]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/penat>

²² VERGILIUS. *Aenéis*. Druhé, opravené vydání. Otmar Vaňorný. Praha: Jan Laichter, 1941, s. 126, 4.598.

²³ OVIDIUS. *Proměny*. 2., přehlednuté vyd. Praha: Jan Laichter, 1942. s. 98 (3.538-539).

²⁴ KOSMAS. *Kronika Čechů*. 8. vyd. Praha: Argo, 2011, s. 31. Memoria mediae aevi, 13.

²⁵ Ibid., s. 32.

²⁶ Ibid.

²⁷ BRETHOLZ, Bertold. *Chronica Bohemorum: Cosmas Pragensis ecclesie decanus*. In: [online]. [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: http://digit.nkp.cz/projekty/VZ-2004_2010/2007/Prilohy/StructuredText/Kosmas_pozn.xml

²⁸ SPUNAR, Pavel. *Paradisus et patria*. In: *Locus amoenus – místo líbezné: symposium o české hymně, Praha 27.X.1993*. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 23.

Žižku, Husa atd. Věnuje se však i období starých pověstí českých, raně křesťanských českých dějin (např. *Poslední pohanka*) anebo právě obdobím zachyceným v Kosmově *Kronice*. Ve své povídce *Svátky na Vyšehradě* se věnuje bojům s Vršovci za časů Jaromíra, *Prkoš Bilinský* se odehrává za vlády Břetislavovy a *Statný Beneda* za časů Vratislava.²⁹ Pro látku k těmto třem povídkám jistě sáhnul do *Kroniky Čechů*. Tito tři vladaři jsou Kosmovi současníci a pravděpodobně právě do *Kroniky Čechů* bychom šli pro první podklady ke svým povídkám z období jejich života.

Možná bezúmyslně, ale téměř totožně se Tylovi v druhém až pátém verši první sloky písně *Kde domov můj?* povedlo převzít obraz krajiny, který vykreslil Kosmas, jenž jej vyčetl z antických klasiků a *Bible*. To ovšem znamená, že Tylův popis krajiny není vázán přímo k Čechám, ale je univerzálním obrazem idylického místa. Kosmas zmiňuje i několik topografických údajů. Říp, Vltavu a Labe, lokalizuje zemi severně od Germanie a uvádí souvislé pohoří na hranicích země. „(...) jako by jedno souvislé pohoří celou tu zemi obklopovalo a chránilo.“³⁰

Třináct let před *Fidlovačkou* vznikla truchlohra Františka Turinského *Angelina*. Více se k ní vrátíme v kapitole Vlastivěda, měli bychom zde však krátce uvést, že Tyl pravděpodobně nebyl jediným, kdo se Kosmou inspiroval. V úryvku z *Angeliny*, v němž můžeme spatřovat další Tylův inspirační zdroj, se popisuje česká krajina nápadně podobnými atributy jako v Kosmově *Kronice*. Na rozdíl od Tyla Turinský ovšem využívá i zmíněné geografické údaje. Opomíjí pouze Říp a Germanii. Stejně jako Kosmas využívá i horského hřebenu kolem země.

Kol kolem mocně vrchy ověněna –
Stojí pevně jako hradby skalnaté;
Jediná k ní jenom brána odevřená,
Ježto vede v údolí to bohaté;
Tak vlast je má! –³¹

Ve 20. století se v literatuře rozšířil fenomén vědomé intertextovosti. Známí jsou jí autoři jako Thomas Stearns Eliot, James Joyce nebo Ezra Pound. Za zdroj své intertextovosti si často vybírají právě antickou literaturu, Pound tak činí například ve svých *Cantos* a Joyce v *Odyseovi*. Eliot ve své eseji *Tradice a individuální talent* píše: „Žádný básník, žádný

²⁹ HÝSEK, Miloslav. *J. K. Tyl*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1926, s. 118-119. Zlatoroh, sbírka ilustrovaných monografií, 40-46.

³⁰ KOSMAS. *Kronika Čechů*. 8. vyd. Praha: Argo, 2011, s. 31. Memoria medii aevi, 13. ISBN 9788025704653.

³¹ TURINSKÝ, František. *Angelina: truchlohra ve čtveru dějství*. Hradec Králové: Jan František Hostivít Pospíšil, 1821, s. 28.

umělec, ať už pracuje v jakémkoli oboru, nenabude úplného významu sám o sobě. Jeho význam a hodnota spočívají v jeho vztahu k mrtvým básníkům a umělcům. Hodnotit jeho význam znamená hodnotit jeho vztah k mrtvým básníkům a umělcům.³² Eliot relativizuje umění ještě více tím, když dodává: „Vznikne-li nové umělecké dílo, stane se zároveň něco se všemi předchozími uměleckými díly.“³³

Nemůžeme než souhlasit, vždyť jaký to popis přírody ostrova Ogygie za časů Homéra – sled pojmenování přírodních charakteristik, slovní ekvilibristika v dobách slavných rétorů a přírodní hojnosti. A dnes? Nedostizný locus amoenus, umělý obraz ráje v dobách úzkostné ochrany přírodních rezervací. V 11. století Kosmou abstrahovaný obraz, přírodní atributy Edenu a Arkádie přenesené do Čech, tak mohl na počátku století 19. vzít Tyl a – nikoliv vědomě jako literáti moderní doby – přetvořit tradici toposu locus amoenus do podoby, jež v písni *Kde domov můj?* figuruje dodnes.

1.2. Pastorela

K pojmu locus amoenus úzce přináležejí pastorela, speciální případ idyly, jenž jsme zmiňovali u Theokrita. „V době, kdy hyperkulturní písemnictví alexandrijské pěstovalo v básnictví už jen formu, aby tím zakrylo nedostatek tvůrčích sil, zrodilo se jako přímá reakce na všechno abstraktní, intelektualistické a aristokratické toto nové, přirozené a prosté slovesné umění – bukolické básnictví.“³⁴ Theokritos byl prvním představitelem. Po něm následovali i jiní, Moschos, Bion, pastorální prostor používá Vergilius. Zatímco o Vergiliově básnictví se praví, že je poesíí klidných nálad, Theokritovi jde o živelnost, sytost a opravdovost myšlenek, citů a dějů prostých lidí antického venkova, pastýřů a ženů.³⁵

Živost básní je u Theokrita dána mimo jiné jejich dialogičností. Z jedné takové básně, *Pěveckého závodu pastýřů*, vybírám úryvek, který by mohl být platný pro naše další pokračování.

Lakon

Nelež hlouběji v hrobě, ty hrbáči, nežli ses dostal
do mne! Tak pojd', pojd' ke mně, a je to tvá poslední píseň!

Komatos

³² Tradice a individuální talent. ELIOT, Thomas. *O básnictví a básnících*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1991, s. 10. Eseje (Odeon), 3.

³³ *Ibid.*, s. 11.

³⁴ KUTHAN, Rudolf. Úvod, in *Řečtí idylikové Theokritos - Moschos - Bion*. Překlad a ed. Rudolf Kuthan. Praha: Toužimský a Moravec, 1946, s. 1.

³⁵ *Ibid.*

Nepůjdu tam; zde u mne jsou duby; tady je šáchor,
tuhle kolem těch úlů tak mile bzučí ty včelky,
jsou tu dva pramínky ledové vody, ve větvích stromů
šveholí ptáci, a tenhleten stín je mnohem přec hezčí
nežli ten u tebe tam, a sosna střásá sem šišky.³⁶

Ve druhé polovině století 18. a na přelomu století 18. a 19. zaujímala v Německu významné místo na poli výtvarných umění krajinomalba. Němečtí krajináři se často věnovali zachycení své domoviny. Pravděpodobně nejznámější z německých malířů této doby, Caspar David Friedrich (1774-1840), ji zobrazoval jako pradávnu a necivilizovanou krajinu, zahalenou v mlze. Byl to určitý druh návratu k panenské přírodě, principiálně podobný pastorele, ovšem zde se nevracíme do blaženého času pastýřů, ale do lůna původní Germánie. Friedrich není malířem pastorel. Pro svou krajinu našel jiné emblémy, než jsou ty, jichž využívá pastorela. Je ale důležité si ho připomenout, neboť nás k pastorele odkáže tím, že se vůči ní svými postupovými prvky vymezuje, ale topos zachovává. Krajina žádaná a hledaná, často bezdějinná, ale přesto bojující, spojená nikoliv s prázdným antikizujícím koloritem, ale s původností německou.

37

³⁶ THEOKRITOS: Pěvecký závod pastýřů, in: THEOKRITOS. *Řečti idylickové Theokritos - Moschos - Bion*. Překlad a ed. Rudolf Kuthan. Praha: Toužimský a Moravec, 1946, s. 31.

Nedávno před Friedrichem se krajinomalbou zabýval také švýcarský autor, Solomon Gessner (1730-1788). Zatímco Friedrich objevuje krajinomalbu „národní“, Gessner se vrací k původním pastorelám zdánlivě v theokritovském duchu. Ve skutečnosti z Theokrita přebírá pouze emblémy a reálie. Zatímco Theokritovy idyly jsou návratem k přirozenosti, odmítnutím obsahově vyprázdňené a formální poezie antické, Gessner se vrací k těmto formám, aby unikl povaze přítomného (soudobého) světa, ve kterém idyla neexistuje. Bukolice se Gessner věnuje ve svých kresbách a malbách a zachycuje ji také ve svém literárním díle nazvaném – jak jinak – *Idyly*.

38

Gessner byl ve své době velmi populární, *Idyly* byly přeloženy do několika jazyků včetně češtiny. („A ten zpropadený Hanka! Tu chceme sbíratí národní písně – Hanka nás předešel; tu se zanáším myšlenkou, že bych tak pomalu přeložil *Idyly* Gesnerovy – a hle „*Idyly* Gesnerovy od Hanky“ čtu v letošním kalendáři.“).³⁹ Gessnerova sláva v německých zemích netrvala dlouho, pozornost se na počátku 19. století obrátila na krajináře zobrazující německou krajinu a lid. Ti se v některých svých obrazech k bukolické krajině vrací, ale téma německé krajinomalby už je jiné. V té době vzali Gessnera za svého Češi, u nichž teprve nastává

³⁷ FRIEDRICH, Caspar David. *Wanderer über dem Nebelmeer*. 1818. Dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Caspar_David_Friedrich_-_Wanderer_above_the_sea_of_fog.jpg [přístup 23.3.2015].

³⁸ GESSNER, Solomon. *Arkadische Landschaft*, malba. 1785. Dostupné z: http://www.sothebys.com/content/dam/stb/lots/ZH1/ZH1203/074ZH1203_6FVS5.jpg [přístup 24.3.2015].

³⁹ Kamarýt, Josef Vlastimil Čelakovskému Františku Ladislavu 9. 1. 1820, in: *Sebrané listy F. L. Čelakovského*. Praha: Ed. Grégr, 1865, s. 15.

období preromantické a témata, s kterými se již v Německu běžně pracovalo (např. motivika folklóru), se do našeho prostoru dostávají nově.

Gessnera obdivoval například Čelakovský, Hanka nebo Kramerius. „V prvních třech desetiletích (19. stol., pozn. O. H.) byl Gessner v Čechách horlivě čten zejména mezi intelektuály a někteří se po jeho vzoru pokoušeli napsat české idyly.“⁴⁰ V Gessnerových idylách nalezneme antikizující architektonické prvky, řecké ošacení nebo postavy z řecké mytologie, umístěné do krajiny bájně Arkádie. Romantičtí krajináři včetně Friedricha jsou místopisně jednoznačnější. Pastorelám antikizujícím se již nevěnují, ale některé jejich krajinomalby stále k idylám řadíme. Nežřídka se tito němečtí krajináři věnují krajině české. Důvod je pravděpodobně prostý. Čechy si s idylou ztotožňují. Čechy jsou oblastí, která v příhraničních oblastech, jež Friedrich ve svých obrazech zachycuje, jazykově částečně přináleží k Německu, ale je dostatečně cizí a nepřístupná, aby byla považována za Arkádiu umístěnou do krajiny za hranicí známého prostoru.

„Pro své německé okolí byli Češi počátku 19. století Arkáďany proto, že mluvili jinak, bylo jich dostatečně málo, žili v dostatečně hornaté krajině a byli dostatečně chudší.“⁴¹ Do české Arkádie se vypravil i Caspar David Friedrich a nakreslil dva idylické obrazy Českého středohoří (*Česká krajina s Milešovkou*, 1809, viz obr. níže, a *Česká krajina*, 1808). České krajině, konkrétně oblasti dnešního Českého Švýcarska, se věnuje i svou další olejomalbou *Felsenlandschaft im Elbsandsteingebirge* z přelomu let 1822 a 1823, tímto obrazem ovšem sleduje spíše onu přírodní tajuplnost, zamlženou nepropustnost vyjádřenou již v prvně jeho zmiňovaném a pravděpodobně nejslavnějším obraze, *Wandere über dem Nebelmeer* (1818).

⁴⁰ BAŽANT, Jan. Which land is dreamier, Arcadia or Bohemia? In: *Locus amoenus – místo líbezné: symposium o české hymně*, Praha 27.X.1993. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 56.

⁴¹ *Ibid.*, s. 58.

42

Více v gessnerovském smyslu, ale geograficky lokalizovaném do Čech, se věnoval krajině jiný německý malíř, Ludwig Richter. Některé jeho obrazy také zachycují Labe a oblast Středohoří, ale vrací se i k neurčité lokaci Arkádie a jeho obraz *Böhmische Hirtenlandschaft*, tedy *Česká pastýřská krajina* z roku 1841, opět vykazuje znaky pastorely. Nechybí pastýř, jeho stáda, bublavý potůček, louka, menší skalka a stromový háj, tedy žádný z prvků obsažených v druhém a třetím verši písně *Kde domov můj?*

Ačkoliv se zdá, že Friedricha a Gessnera nelze vedle sebe stavět pro jediný účel, domnívám se, že právě v souvislosti s písní *Kde domov můj?* je to velmi zajímavé. Přestože atributy druhého, třetího a čtvrtého verše pocházejí z emblematické pastorální, gessnerovské, verš první a pátý jako by souvisel s krajinomalbou Friedrichovou. Gessner by nikdy neumístil svou idylu do reálného prostoru. Vykresloval neexistující venkov, k čemuž použil omezené emblematické vytvořené Theokritem. Tyl ji ve svém druhém, třetím a čtvrtém verši také využívá. Svému literárnímu toposu ovšem dává nový rozměr. Tak jako Friedrichův *Poutník nad mořem mlhy* stojí nad nejasnou krajinou, ptá se také Tyl *Kde domov můj?* Rád by se prokopal k původnímu zdroji svého národa, našel svou vlast, zatím zahalenou v mlze. A stejně jako Friedrich ví, že jeho domovinou je Německo, Tyl ví a ve verši pátém to potvrzuje, že jeho vlastí je země česká.

Pouhý pastorální kolorit a rétorické figury vzdalující člověka kamsi do neexistujícího, bezdějinného líbezného místa plní Tyl čímsi novým. Naplňuje ho politickým mýtem o nároku

⁴² FRIEDRICH, Caspar David. *Böhmische Landschaft mit dem Milleschauer*. 1809. Dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7e/Caspar_David_Friedrich_-_B%C3%B6hmische_Landschaft_mit_dem_Milleschauer_-_WGA08241.jpg [přístup 24.3.2015].

Čechů na danou krajinu, říká, že je jejich původní domovinou. Nad gessnerovským motivem vystavěl Tyl chrám reprezentující národ. Vystavěl kraj, s kterým se ztotožňujeme.

Bez souvislosti s písní *Kde domov můj?*, ovšem v souvislosti s idylickou krajinou, o podobném principu hovoří Vladimír Macura v příspěvku *Idyla a česká chaloupka*.⁴³ Jak je patrné z názvu, Macura se věnuje toposu chaloupky, jako příkladu české idyly, s níž se ztotožňujeme. Chaloupka překrývá formální vyprázdňenost a „naivitu“ idyly, protože se skrze ní vracíme k národu. „Malá chaloupka vypovídá o „malém“ národě a jeho hlubších hodnotách, které nespočívají v materiálním zázemí, v početní převaze, v rozloze země, ale v mravních kvalitách, duchovním bohatství. „Strop chaloupky“ je sice nízký a navíc „černý a začazený“, „začernalý“ (uvozovaná slova odkazují k charakteristice chaloupky ve *Skalácích* Aloise Jiráska, pozn. O. H.), ale toto znamení chudoby (ale i jednoznačně kladné pokory), je současně čímsi víc: je i stropem, před kterým jsou nuceni se sklánět „mocní a velcí“. Podobně ani „nezamčenost“ chaloupky nevypovídá o její nuznosti, ale stává se národním symbolem „otevřenosti“ národní povahy, české „důvěřivosti“, „pohostinnosti“ (v této větě uvozovaná slova odkazují k chaloupce vykreslené Eliškou Krásnohorskou v *Zátiší*, pozn. O. H.). Symbolizační pochody vlastně chaloupku zčásti vytrhávají z prostředí venkova, k němuž náleží, je něčím více než venkovským stavením; v jistém smyslu je současně přímo sakrálním prostorem. I v tom přetrvává gessnerovské vidění toposu, v němž se motiv sepětí chaloupky s přírodou asociativně vázal na představu o antickém náboženském citu hledajícím božství v přírodních silách. Chaloupka přitom přejímá v některých ohledech i funkce chrámu, je vlastně *jiným* chrámem, nesdílejícím vznešené vzepětí do výše vlastní reprezentativní náboženské stavbě, ale o to bližším božství, jež se bezprostředně, nezprostředkovaně projevuje v přírodě i v lidech.“⁴⁴

Chaloupka se nám zdá pro návrat k českým kořenům příznačnější, neboť chaloupka je „staročeská“, narazíme na ní na českém venkově, je to ta roubenka, kterých jsou plné vesničky nejen východních Čech. Literatura však topos chaloupky tvoří až v době po Tylovi. Tvoří ho Božena Němcová (*Staré bělidlo*), Eliška Krásnohorská, Alois Jirásek, Karolína Světlá, Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Václav Šolc a mnoho dalších. Tyl využil pro stavbu

⁴³ KAISEROVÁ, Kristina a Ivan MARTINOVSKÝ. *Idyla a idyličnost v kultuře 19. století: sborník příspěvků ze symposia uspořádaného 9. a 10. března 1995 ve Státní vědecké knihovně v Plzni*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Albis International, 1999.

⁴⁴ MACURA, Vladimír. *Idyla a česká chaloupka*. In: KAISEROVÁ, Kristina a Ivan MARTINOVSKÝ. *Idyla a idyličnost v kultuře 19. století: sborník příspěvků ze symposia uspořádaného 9. a 10. března 1995 ve Státní vědecké knihovně v Plzni*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Albis International, 1999, s. 18.

svého chrámu antického locus amoenus, pro nějž ho snad inspiruje Gessner, ale možná i někdo jiný (jak si ukážeme dále).

Friedrich již ve svých obrazech omezenou emblematickou pastorální nepoužívá, pouze zřídka se k ní částečně vrací, například v citovaném obraze Česká krajina s Milešovkou (háje, louky, úzké údolí, malé stavení), má však v sobě ono ztotožnění se s krajinou. To částečně vyplývá z osobního návratu k přirozenosti, romantické navrácení k přírodě, ale i z kolektivního uvědomění kulturního prostoru vytvořeným (např. národem) nad daným krajinným toposem. I přes toto ztotožnění, které nalezneme u Friedricha, i u Tyla a koneckonců i u české chaloupky, zůstávají dané prostory bezdějinné, jako by se jejich zápas (země česká = domov můj) odehrával jinde, mimo náš čas a prostor.

Zda Tyl znal Friedricha, se mi zjistit nepodařilo, je však několik dokladů (včetně nepřímých, jakými je podobnost literárních prostředků), že Tyl znal Gessnera. „Roku 1826 přišel do Prahy na filosofii z Hradce Králové Josef Jar. Langer, o dva roky starší než Tyl, a seznámiv se s Tylem a Pelikánem, stal se jim přítelem (...) Langer rozšířil i okruh jejich literárních známostí a tak Tyl r. 1827 ve Slovanském poutníku otiskl první verše. Langer již tehdy psal své zeslovanštělé gessnerovské selanky, které se Tylovi velmi líbily (...).“⁴⁵

Kromě druhého a třetího verše naší národní hymny si nemůžeme v souvislosti s gessnerovskými selankami nevzpomenout například na incipit Tylových *Pomněnek z Roztěže* psaných roku 1837, tři roky po *Fidlovačce*. Tyl nás vítá obrazem s motivy selanky, poněkud již ovšem cítíme, že se svou snahou o kolektivní citové probuzení blíží kýči. Jedná se spíše o tzv. loci communes. „Znáte Roztěž? – Zdá se mi skoro, že neznáte. Je to líbezná, lesnatými pahorky obklopená, malým potůčkem protáhnutá, ouhlednou kapličkou ozdobená, poněkud i lučnaté oudolíčko, as půl druhé hodiny od Kutné Hory. Pod kapličkou prýští se bohatý, čistý a studený pramen, z něhož tady, pokud paměť lidská dosahuje – přichozím hostům lázně připravují.“⁴⁶ V tomto duchu pokračuje novela dále. Už jenom pasáček s dobyt看kem a do pastorely tomu nic neschází.

V českém krajinářství první poloviny 19. století se pastorela příliš nerozšířila. Některé prvky pastorely, spíše obecně přírodní stylizované idyly, nalezneme například u Josefa Mánesa na obraze z roku 1816, *Krajina s Belvederem*, přepracovaném ještě později roku 1830.

⁴⁵ HÝSEK, Miloslav. *J. K. Tyl*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1926, s. 17. Zlatoroh, sbírka ilustrovaných monografií, 40-46.

⁴⁶ TYL, Josef Kajetán. *Pomněnky z Roztěže*. TYL, Josef Kajetán. *Kusy mého srdce. Svazek první*. Praha: Alois Hynek, 1888, s. 160.

47

Nejspíše tedy, ač je to mírně paradoxní, vedle nejvýraznějšího inspiračního zdroje budoucí české státní hymny, Mignoniny písně německého básníka Johanna Wolfganga von Goetha (viz další kapitola), přichází v podobě obnoveného motivu Theokritovy pastorely další z možných vlivů na Tylovu tvorbu opět z Německa.

2. Vlastivěda

Kde můj je kraj, kde má je vlast?
To jméno má největší slast!
Není to blud, není to klam,
zemi českou za vlast že mám.
Není země jako země,
hlas přírody mluví to ke mně
a srdce mé volá s plesem,
v Čechách že já jen doma jsem.⁴⁸

Tato báseň, která po léta Tylově písni konkurovala,⁴⁹ svým třetím veršem „není to blud, není to klam“ polemizuje s Tylem nabízenou iluzivností našeho „domova“. Nepolemizuje s ní ovšem přímo, neboť tato báseň Kamenického vznikla roku 1833, tedy o rok dříve než

⁴⁷ MÁNES, Josef. *Krajina s Belvederem*. 1816. Dostupné z:

http://www.marold.cz/media/k2/items/cache/2039f9c06c46d5e4b5d871c0089d076b_XL.jpg [přístup 24.3.2015].

⁴⁸ VACEK-KAMENICKÝ, František Jaroslav. *Písně v národním českém duchu*. V Praze: [s.n.], 1833, 1 nestránkovaný svazek.

⁴⁹ MACURA, Vladimír. *Krajina hymny a krajina literatury*. In: *Locus amoenus – místo libezné: symposium o české hymně, Praha 27.X.1993*. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 46.

Fidlovačka. Vybízí však k tomu, abychom se zamysleli také nad možností, že Tyl ve své první sloce neopěvuje snovou zemi, ale konkrétní českou krajinu.

Přesto, že je stokrát poukazováno na Tylův text jako na parafrázi Goetheho Mignoniny písně, tak „z písně (...) zmizelo to nejpodstatnější mignonské kouzlo, zmizela touha po zemi vzdálené, cizí. Otázka je určena zemi, která leží přímo přede mnou.“⁵⁰ V písni Mignon se na otázku Kennst du das Land? odpovídá slovy Dahin! Dahin möcht ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn. „Dahin“ Jungmann překládá jako „ó tam“. Tedy „tam“ do země vzdálené, pouze toužené, nikoliv známé. V Tylově písni víme, že onou popisovanou zemí je země česká. Tedy je to skutečný kraj, který je ovšem popisován velmi nejasně. Proč Tyl nenapíše místo „voda hučí“, že „Vltava hučí“, jak to ostatně už dělali jeho předchůdci?

Modrá do nebes se vprostřed věnci skalném
jako perla – vrchol krkonošské báně;
Z kořenů věčných, z mechovité stráně
Čerpá mnohý potok vodu v zdroji valném;
Váží Labe širovládné v jeho boku
Nevybraný křišťál k zámeznímu toku!
To vlast je má! – ⁵¹

Tento úryvek pochází z *Angeliny*, truchlohry Františka Turinského. V ní rozpoznává Miloslav Hýsek jeden z inspiračních zdrojů Tylovy písně. Považuje ji za mezikrok mezi básní Goethovou a Tylovou. S Mignoninou písni se Turinský shoduje v romantické roztouženosti i úvodní otázkou. Ovšem na otázku postavy Harfeníka „Kde vlast je tvá?“ Ludmila odpovídá verši popisujícími český kraj a zakončenými po každé strofě zvoláním „To vlast je má“. Zmiňuje také topografické údaje, Krkonoše a Labe. V jedné strofě je dokonce intertextuálně odkázáno na Mignon verši „Arci nemá háje citronové, vděčné; / pomeranč tu chladná nebydlí“ a již jakoby v předzvěsti Tylovy druhé sloky strofa pokračuje „Za to najdeš v každém obydlí / duše dobré, milé, přesrdečné.“ *Angelinu* vydal Turinský roku 1821, tedy třináct let před *Fidlovačkou*.

Mignoninu píseň neboli *Píseň milostničky* nalezneme na začátku třetí knihy bildungsrománu Johanna Wolfganga von Goethe *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, který byl vydáván v letech 1795

⁵⁰ POLÁK, Karel. Znáš onen kraj, kde domov můj? In: *Chudým dětem: ročenka dobročinného komitétu v Brně na prospěch chudých dětí českých škol brněnských* vydaná za přispění spisovatelů českých a umělcův našich výtvarných. Brno: Dobročinný komitét v Brně, 1934, s. 61.

⁵¹ TURINSKÝ, František. *Angelina: truchlohra ve čtveru dějství*. Hradec Králové: Jan František Hostivít Pospíšil, 1821, s. 28.

a 1796. „Vilém Meister byl sice v Německu estetickým evangeliem všech romantiků jako vrchol prózy, ale u Čechů nepozorujeme ani dost málo, že by se zajímali o ústřední téma románu, o vývoj německého mladíka k zralosti; vybírají si jen záhadnou postavičku komediantského dítěte Mignony.“⁵² Ve svém příspěvku do ročenky *Chudým dětem* nám Vojtěch Jirát důkladně předkládá, že taktéž v Německu upoutala Mignonina píseň pozornost spisovatelů a již od roku 1798 vznikají její první parafráze. Do roku 1813 a později se datují německé parafráze vlastenecké. Největší pozornost poté Jirát věnuje básni Paula Wiganda *Kennt ihr das Land*, která je koncipována velmi podobně jako báseň Tylova. Ovšem není doloženo, na rozdíl od Mignoniny písně, že by tuto verzi Tyl znal.

Také čeští spisovatelé se *Písní milostničky* nechávali inspirovat ve své tvorbě. U některých víme, že báseň znali, u některých si to myslíme. Například Tyl *Wilhelma Meistersa* prokazatelně znal a nechal se jím inspirovat ve svých novelách již před *Fidlovačkou*. „Postava Boleslavky z jeho *Svátků na Vyšehradě*, románového zpracování dramatické prvotiny *Výhoň Dub*, připomíná, jak vytkl již Palacký, dívku Goethovu stejně jako později Fanella z *Pouti českých umělců*; v *Hudebních dobrodružích* je přímo zmínka o českém přebásnění Mignoniny písně v listě Albertově, jenž prý by, zamilován do Češky Ludmily, počal je veršem Zda kraje znáš, kde láska vykvétá?“⁵³

K popularizaci básně Mignon v Čechách pravděpodobně přispělo její zhudebnění. Na počátku 19. století k *Písní milostničky* složilo hudbu několik skladatelů, mezi nimi i Ludwig van Beethoven nebo Franz Schubert. Karel Hynek Mácha ve své *Pouti krkonošské* píše „Modré oko jeho nevýslovnou prozrazovalo touhu; takže celá jeho postava zdála se býti v soumraku večerním od pustých skal obraženým ohlasem písně Znáš-li tu zem, kde citrýnový květ.“⁵⁴ Kromě citovaného Kamenického s Turinským, Máchy, Čelakovského a dalších se k Mignonině písni odkazuje také Kollár ve *Slávy dceři*, když zaznívá nejdříve v sonetu 133 „Znáš-li kraj ten, ony ráje věčné (...)“⁵⁵ a poté v sonetu 355 „Znáš-li kraj ten, tu vlast Slávy věčné (...)“⁵⁶. Všechny uvedené příklady téměř nepřipouštějí polemiku nad tím, zda bychom

⁵² POLÁK, Karel. Znáš onen kraj, kde domov můj? In: *Chudým dětem: ročenka dobročinného komitétu v Brně na prospěch chudých dětí českých škol brněnských vydaná za přispění spisovatelů českých a umělcův našich výtvarných*. Brno: Dobročinný komitét v Brně, 1934, s. 55.

⁵³ HÝSEK, Miloslav. *J. K. Tyl*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1926, s. 37. Zlatoroh, sbírka ilustrovaných monografií, 40-46.

⁵⁴ MÁCHA, Karel Hynek. *Krkonošská pouť*. In: *Městská knihovna v Praze: E-knihovna* [online]. Praha: Laichter, 1906. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/41/02/90/krkonoska_pout.pdf [přístup 24.3.2015].

⁵⁵ KOLLÁR, Ján. *Slávy dcera*. In: *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/06/49/slavy_dcera.pdf [přístup 24.3.2015].

⁵⁶ Ibid.

měli popisované kraje interpretovat jako obraz konkrétní české krajiny, nebo metaforu iluzivního ráje. Turinský s Kamenickým jednoznačně pojmenovávají českou krajinu, Kollár naopak nadpozemský ráj „se slavičím zpěvem a s růží bez trní“⁵⁷. Interpretace Tylova *Kde domov můj?* je mnohem složitější, čehož příčinou jsou tak rozporuplné názory, jako stojí proti sobě ty v příspěvcích Ferdinanda Strejčka (*Jazykové zvláštnosti naší hymny v Naší řeči*),⁵⁸ či Alberta Pražáka (*Poznámky k hymně „Kde domov můj?“* v ročenke *Chudým dětem*)⁵⁹ a celý sborník příspěvků *Locus amoenus – místo líbezného*.⁶⁰

Ferdinand Strejček ve svém článku píše, že „Dějštěm posledního (čtvrtého) obrazu Tylovy frašky je nuselské údolí a k němu se vztahují další verše písně o vodě hučící po lučinách (nuselskou loukou, jak známo, protékal Botič), o borech, tj. borovicích (viz Jungmannův *Slovník I*, str. 162), šumících po skalínách (nad nuselským údolím bývala pod hradbami skaliska porostlá borovicemi ještě v dobách nedávných), o sadě, v němž se v době *Fidlovačky* skvěl jara (tj. jarní) květ a jímž jsou míněny proslulé sady Wimmrovy neboli wimmrovské, rozložené od Koňské a Žitné brány až k Nuslím.“⁶¹ Takto radikální interpretace dnes nejspíše neobstojí, ale můžeme ji chápat jako relevantní vzhledem k dalším parafrázím písně, mezi které pravděpodobně Strejček *Kde domov můj?* zařadil jako rovnocenného partnera.

Kde domov můj? se velmi rychle stala oblíbenou písní nejen v Čechách. Vznikly nesčetné parafráze. Některé od význačných spisovatelů (např. Kollár) a některé od lidových autorů, básníků pro radost, regionálních vlastenců. Všechny tyto parafráze mají společné jedno. Jsou topograficky mnohem konkrétnější než píseň Tylova. Parafráze Kollárova z roku 1839 začíná: „Kde domov můj? Kde domov můj? Tam kde Praha stověžatá (...)“. Další sloky na stejnou otázku odpovídají postupně „Tam, kde Labe stříbrošedé (...) Tam, kde Mělník nad Labem (...) Tam, kde Karlovy jsou Vary“ a tak dále. Z regionálních úprav uvádím zde například údajnou parafrázi Václava Šolce (1838-1871) ze Sobotky. Toto je první sloka ze šesti:

Kde domov můj?
Hájemi kol obklíčená,

⁵⁷ MACURA, Vladimír. Krajina hymny a krajina literatury. In: *Locus amoenus – místo líbezného: symposium o české hymně*, Praha 27.X.1993. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 46.

⁵⁸ STREJČEK, Ferdinand. Jazykové zvláštnosti naší hymny. In: *Naše řeč* [online]. ročník 18, číslo 8. 1934. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2875> [přístup 31.3.2015].

⁵⁹ PRAŽÁK, Albert. Poznámky k hymně "Kde domov můj?". In: *Chudým dětem: ročenka dobročinného komitétu v Brně na prospěch chudých dětí českých škol brněnských vydaná za přispění spisovatelů českých a umělců našich výtvarných*. Brno: Dobročinný komitét v Brně, 1934, s. 63-72.

⁶⁰ *Locus amoenus – místo líbezného: symposium o české hymně*, Praha 27.X.1993. 1. vyd. Editor Jiří Kroupa, Jiří Šubrt. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994.

⁶¹ STREJČEK, Ferdinand. Jazykové zvláštnosti naší hymny. In: *Naše řeč* [online]. ročník 18, číslo 8. 1934. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2875> [přístup 31.3.2015].

dědinečka rozmilená
v srdci Čech se rozkládá
jako Boží zahrada.
A to je ten kraj blahostný,
v Sobotce je domov můj!⁶²

Další parafráze se objevují postupem času v průběhu popularizace písně.

S podobným argumentem, s jakým jsme podporovali interpretaci první sloky jako literární figury místa líbezného, vystupuje Albert Pražák ve svém příspěvku do ročenky *Chudým dětem*. Citacemi z Kosmovy *Kroniky Čechů* dokládá svou domněnku, že „Třebas obraz Čech je zachycen jen v obrysech, základově, obecně, nestrojeně a jednoduše, přece obsáhl i v této primitivní stylizaci náš základní krajinný ráz (...)“. Na jednu stranu tak Pražák poukazuje na dlouhou literární tradici popisu krajiny, která se objevuje také v *Kde domov můj?* Činí tak ovšem jaksi bezvědomky. Výskyt podobného toposu v historii komentuje slovy „Básnický inventář k chvále české domoviny a k její přírodní typizaci byl tedy zřejmě hotov již v XVI. století.“⁶³ Druhým dechem dodává, že voda, skaliny, bory, lučiny, sady a květy jsou nejvhodnějšími obrazovými prvky, kterak popsat vlastnosti našeho domova. Tyto dva pohledy se na první pohled nevyklučují. Ráz české krajiny může být v literatuře neproměnně zachycen již od 16. století (podle Pražáka) a zároveň to může být obraz věrný. V příspěvcích sborníku *Locus amoenus* jsme se však setkali s doklady, že tato literární figura není neobvyklou a již od antiky se prolíná intertextuálně skrze zahraniční literaturu středověkou právě až do Kosmovy *Kroniky*. Pokud k tomu přihlédneme, Pražák tak naznačuje, že typizace krajiny v první sloce národní hymny je univerzálním obrazem idyly, vyskytující se v české literatuře již po několik staletí, zároveň se ovšem příklání k domněnce podobné Ferdinandu Strejčkovi, ač není konkrétní jako on, totiž že „obraz Čech (u Tyla, pozn. O. H.) obsáhl náš krajinný ráz“.

Tento nesamozřejmý rozpor, jaký odkrýváme u Alberta Pražáka, podle mého názoru pouze dotvrzuje domněnku, že se Tylovi podařilo aktualizovat antický locus amoenus a přirozeně ho lokalizovat do české krajiny. S Tylovým tvrzením, že „voda hučí po lučinách a bory šumí po skalínách“ je „země česká“, jsme se ztotožnili bez sekundárních otázek. Domnívám se, že k tomu přispěla také jungmannovskou generací podporovaná mytologie, kterou si nastíníme v následující kapitole.

⁶² ŠULC, Jaroslav. Krajínové variace textu národní hymny. In: *Chudým dětem: ročenka dobročinného komitétu v Brně na prospěch chudých dětí českých škol brněnských vydaná za přispění spisovatelů českých a umělců našich výtvarných*. Brno: Dobročinný komitét v Brně, 1934, s. 117.

⁶³ PRAŽÁK, Albert. Poznámky k hymně "Kde domov můj?". Ibid., s. 64.

2.1. Střed

Ottův slovník naučný heslo „ráj“ vysvětluje takto: „Ráj podle vypravování Písma sv. (1. Mojž. 2.) byla zahrada v Edenu, krajinně asijské štípená od Boha a určená za bydliště prvních lidí, pokud by setrvali v milosti boží. (...) V Novém zákoně rájem sluje buď posmrtné sídlo spravedlivých, nebo nebeská blaženost sama.“⁶⁴

Do fyzikálních objevů na přelomu 16. a 17. století byl kosmos, obraz světa a vesmíru, tvořen předkřesťanskými a křesťanskými, mytologicky motivovanými představami. „Na utváření tohoto obrazu vesmíru a světa se do značné míry podíleli již antičtí autoři jako Platón (Tímaios), Aristotelés, pythagorejci, Ptolemaios, gnostičtí synkretici a další. V židovsko-křesťanské tradici, kodifikované především ve vizi Ezechielově a v knize Zjevení, ale i v tradici jiných kultur byla na počátku všeho boží tvořivost.“⁶⁵ Některé z představ uchovávaných křesťanskou tradicí ve společnosti živě přetrvávaly až do století 18. a 19. V Čapkových *Hovorech* Masaryk vzpomíná „Vykládal jsem dětem ve škole podle toho, jak jsem se tomu naučil na reálce, že Slunce stojí a že se Země točí kolem Slunce. Děti to řekly doma, a matky si šly stěžovat k panu děkanovi, že jim kazím děti, že učím věci neslýchané proti Písmu svatému.“⁶⁶

Právě pro židovsko-křesťanskou tradici je důležité místo ráje, který figuruje již na onom „počátku boží tvořivosti“, v první Mojžíšově knize, *Genesis*. Bůh v sedmi dnech stvořil zemi. Na zemi „Hospodin Bůh vysázal v Edenu na východě zahradu a do ní postavil člověka, jehož zformoval.“⁶⁷ (Gn 2,8) Ráj, který nalezneme v Novém zákoně, v Ezechielovi a Zjevení Janově, je rájem nebeským. Představa o ráji nebeském není přesně definována. Mnohem lépe představitelný byl pro člověka onen ráj „pozemský“, Eden.

Již od antiky, tedy předkřesťanských dob, se v literatuře objevuje obraz idyly, líbezného místa, ráje uprostřed divočiny. Přestože slovo ráj řadíme intuitivně do křesťanského pojmosloví, v rámci vývoje představy o něm se zdá, že se lze obejít i bez křesťanské tradice. Musíme si ale uvědomit, že nahlížení světa podléhalo po několik století prizmatu věřícího člověka. Křesťanské představy o kosmu sice vycházely ze starých astrálních mýtů, ovšem při jejich formulování do nich byly zahrnovány teologické prvky. Ve sférickém nahlížení

⁶⁴ *Ottův slovník naučný. Díl dvacátýprvní R (Ř) - Rozkoš: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí.* Fotoreprint původního vydání z roku 1904. Praha: Ladislav Horáček - Paseka a Argo, 2000, s. 70.

⁶⁵ ROYT, Jan. *Slovník symbolů: Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 7.

⁶⁶ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem.* Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 41.

⁶⁷ Gn 2,8 cit. podle *Bible: překlad 21. století.* Vyd. 1. Praha: Biblion, 2009.

vesmíru („Nejčastěji je představa světa prezentována prostřednictvím sfér, koncentricky uspořádaných kruhů. Uprostřed je vždy země. Kruhy někdy drží Spasitel [...]“)⁶⁸ bylo vždy důležité téma středu. Právě při hledání světového centra bylo přihlíženo ke křesťanské mytologii. K jeho určení sloužila tzv. axis mundi, která byla křesťany identifikována s Golgotou, místem stvoření i hrobu Adamova. Střed světa je však přisuzován i dalším svatým místům včetně Ráje.⁶⁹

Tuto dávnou mytologizaci středu, včetně jeho identifikace s rájem, využila pro své účely jungmannovská generace národního obrození. Velmi jí k tomu dopomohl koncept „středu“ Johanna Gottfrieda Herdera, jehož filozofie, konkrétně koncepce humanity, byla tou dobou u nás hojně využívána. Domnívám se, že mytologický koncept středu, obohacený o přidanou kvalitativní hodnotu filozofie Herderovy, se významně projevil i v písni *Kde domov můj?*

V pátém verši *Kde domov můj?* se zpívá „zemský ráj to na pohled!“. Je pravděpodobné, že označit svou vlast za ráj nečiní problém žádnému národu. Tylovy důvody pro toto označení však nejspíše nevycházejí z pouhých sympatií k přírodním krásám českých zemí, ale z komplexní filozofie své doby.

Geografická poloha Čech přímo vyhovuje účelům aplikace Herderova konceptu „středu“ a mytologie polohy ráje. „A ta naše česká, kulatá, horami olemovaná země – jak zřejmě co něžná růžinka na srdci Europinu spočívá,“⁷⁰ „v srdci Evropy se skví co růže.“⁷¹ Pohoří na zemských hranicích potvrzují představu Čech jako ráje svou izolací od okolí. „Paradeisos je ze všech stran ohraničené místo proti ne-ráji.“⁷² Z geografického umístění národa se odvozují kladné úlohy tohoto národa, jako zprostředkování kulturní výměny, ale samozřejmě se jím odůvodňují i další národní vlastnosti a celkový obraz vnímání národa, který je vykreslen Tylem i v národní hymně.

Nejryzeji mytologii „středu“ a geografické polohy Čech využívá Jan Kollár, který „v středku Všehomíra“ umísťuje slovanské nebe. V době, kdy vychází *Slávy dcera* (1832), je Tylovi šestnáct let a podle Miloslava Hýska se v něm tou dobou „ukončil národně uvědomovací

⁶⁸ ROYT, Jan. *Slovník symbolů: Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 8. ISBN 8020407405.

⁶⁹ ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: Oikoymenth, 2009, s. 18. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 1.

⁷⁰ Střed. MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu*. 2., rozš. vyd. Praha: H & H, 1995, s. 173.

⁷¹ Ibid.

⁷² MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: a jiné studie o socialistické kultuře*. Praha: Academia, 2008, s. 32.

proces⁷³. Ač v Kollárově *Slávy dceři* nalezneme verše „Nepřipisuj svaté jméno vlasti“⁷⁴, mytizace se nevyhýbá ani Praze, která není přímo ztotožňována s rájem, ale je označována za českou Mekku, chrám a je nazývána horou, přestože se přímo na hoře nenachází.⁷⁵ V ikonografické architektuře je však hora vertikálou spojující nebe a zemi. „Architektonická symbolika Středu může být formulována takto: a) Posvátná hora – kde se stýká Nebe se Zemí – leží ve středu Světa; b) každý chrám nebo palác – tudíž každé posvátné město nebo královské sídlo – představuje „posvátnou horu“ a tím se stává Středem; c) posvátné město nebo chrám, poněvadž tvoří Axis Mundi, je pokládán za místo setkání Nebe, Země a Pekla.“⁷⁶

Krajina, kterou Tyl popisuje ve verši druhém, třetím a čtvrtém (Voda hučí po lučinách, / bory šumí po skalínách, / v sadě skví se jara květ) je literárním obrazem krajiny. Obrazem, který samozřejmě, jak již bylo v této práci probíráno, mohl být motivovaný tradicí literárních topoi, gessnerovskými bukolickými malbami, ovšem Tyl při tvoření zřejmě nezapomínal (případně ho zohlednil přirozeně) ani na princip koncepcce českého národa jako středového.

Zatímco Turinský ve své *Angelině* (1821) taktéž vykresluje obraz české krajiny, parafrázuje Goetheho Mignon, Tyl ve svém popisu dokázal vystihnout i jakési názorové prizma své doby a „náhodné a neurovnané přírodní obrazy Turinského nahradil charakteristickým kontrastem roviny a hor a pouhou zmínku o dobrém obyvatelstvu rozvedl v rovnoměrný protějšek k české přírodě, vybaviv je vlastnostmi, pro pojetí českého lidu a jeho osud typickými.“⁷⁷ Všimněme si Hýskových slov „charakteristický“ a „typický“. Zaprvé v první sloce je obraz ráje a v druhé obraz národ bez vady. Je toto opravdu typickou vlastností a charakteristikou našeho národa a krajiny? Zadruhé se ještě pozastavme nad Hýskovým slovem „kontrasty“ a zamysleme se, jak fungoval Herderův koncept „středu“ a zda to, co je pro národ typické a pro kraj charakteristické, neurčila doba Tylova a jemu nedávno předcházející doba jungmannovské generace, která ovšem vycházela právě z Herderovy filozofie a mýtotvorného, syntetizujícího stanoviska.

⁷³ HÝSEK, Miloslav. *J. K. Tyl*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1926, s. 15. Zlatoroh, sbírka ilustrovaných monografií, 40-46.

⁷⁴ KOLLÁR, Jan. *Slávy dcera* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, s. 36 [cit. 2015-03-08].

⁷⁵ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. Druhé, rozšířené vydání. Jinočany: H&H, 1995, s. 181.

⁷⁶ ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*. 2., opr. vyd. Praha: Oikoymenth, 2009, s. 14-15. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 1.

⁷⁷ HÝSEK, Miloslav. *J. K. Tyl*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1926, s. 38. Zlatoroh, sbírka ilustrovaných monografií, 40-46.

„Už při užívání pojmu střed ve smyslu zeměpisném se tíhlo k tomu, pojímat ho jako určitou syntézu, jako soustředění kvalit jevů mimostředových,“⁷⁸ píše Macura ve své kapitole *Znamení zrodu* Střed. Nezávisle na tom čteme v příspěvku Vojtěcha Jiráta zabývajícího se inspiračními vlivy německé poezie na finální podobu písně *Kde domov můj?* „Výčet krás, seřazených podle kontrastů (hory : nížiny), který je tím jakýmsi komposičním pendantem k tzv. polárnímu výrazu (jaký máme např. v „ve dne v noci“, tj. „vždycky“ apod.), je u obou autorů stejně koncipován (P. Wigand a J. K. Tyl, pozn. autora BP).“⁷⁹ Tyl proti sobě nejprve staví lučiny a skaliny, vodu a bory a ve čtvrtém verše tento kontrast doplňuje sadem, v němž se skví jara květ. Tento sad jakoby už byl završením obrazu a anticipací verše pátého, tedy konstatování, že toto je onen „zemský ráj to na pohled!“. Právě sad totiž často bývá jedním z atributů Edenu. Adam a Eva mohli jísti ze všech stromů s výjimkou stromu poznání. Zasažení obrazu do jarního rozkvětu se jeví jako přirozené, ale neopomíňme pozornost, kterou tomuto ročnímu období literatura třicátých let devatenáctého století věnovala (K. H. Mácha).

Ještě lépe můžeme sledovat hru kontrastů tvořících „syntézu mimostředových kvalit“ ve druhé sloce. Ta se sice národní hymnou nestala, ale když ji Josef Kajetán Tyl psal, netvořil národní hymnu. Tvořil komplexní, hodnotově vybroušený obraz krajiny a národa. V současné podobě národní hymny je tento obraz svým způsobem ochuzený o celou polovinu a tím nevyvážený. Domnívám se, že sloka druhá je pendantem sloky první a naopak. Dohromady spolu souvisí stejným způsobem, jaký si ukazujeme na jednotlivých verších. První sloka se věnuje zemi a druhá člověku (můžeme říci, že je antropocentrická). Tím, že se hymnou stala pouze jedna z obou slok, přestala fungovat kompozice antipodů, kterou Tyl vložil do celé básně, nikoliv jen do jednotlivých veršů.

Antipody ve druhé sloce písně *Kde domov můj?* jsou oproti té první zřetelnější kvůli své těsnější přítomnosti. Ve třetí verši Tyl Čechům přisuzuje duše útlé v těle čilém. Staví proti sobě duševní a tělesnou stránku, ovšem pouze jako dvě strany téže mince. Každé straně pak přisuzuje vlastnosti, mezi kterými bychom téměř vložili spojku ale. Čech je sice v duši útlý, ale jinak čilý tvor. Výstavba následujících kontrastů je komplikovanější, přesto se domnívám, že je zřetelně vidět protikladnost čtvrtého a pátého verše. „Mysl jasnou, znik a zdar, / a tu sílu,

⁷⁸ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. Druhé, rozšířené vydání. Jinočany: H&H, 1995, s. 174.

⁷⁹ JIRÁT, Vojtěch. K ovzduší a pramenům Tylovy písně "Kde domov můj". In: *Chudým dětem: ročenka dobročinného komitétu v Brně na prospěch chudých dětí českých škol brněnských vydaná za přispění spisovatelů českých a umělců našich výtvarných*. Brno: Dobročinný komitét v Brně, 1934, s. 21.

vzdoru zmar.“ Stejně jako ve třetí verši je tu proti sobě postavena mysl a síla, jako dvě hybné mocnosti lidského konání. Mysli je přisuzována konstruktivní činnost, znik a zdar, optimistický pohled do budoucnosti. Miloslav Hýsek třetímu a čtvrtému verši druhé sloky dokonce přisuzuje prorocké poslání, které předvídá pozdější Tyršovo sokolství, které Tylovo „tělo čilé“ a „mysl jasnou“ učinilo programem. „Nebyl to ovšem vývoj bez těžkých zápasů, ale v Tylově písni „ta síla, vzdoru zmar“ ukazuje i k jejich vítěznému překonání.“⁸⁰ Možná ukazuje k vítěznému překonání, avšak proti zniku a zdaru tu stojí sémanticky opačně zatížený vzdor a zmar, činnosti destruktivní. Svým celkovým významem ovšem vytvářejí hodnotu kladnou, často zmiňovanou jako jediný prvek bojovnosti v písni. Shrnutí všech jednostranně pojatých vlastností nám dá kladně vyznívající celek, pojmenovaný veršem šestým „to je Čechů slavné plémě“.

„Toto pojetí středu jako soustředění nejlepších kvalit, které našlo v Herderovi svou oporu a formulační vzor, souviselo v myšlení jungmannovské generace s obecně přijatým kultem syntetičnosti. Slovanské je v soustavě jungmannovského myšlení vždy charakterizováno jako prosté jednostranností, jako celek spojující v jednotu množství kvalit a hodnot, které jsou mimo slovanskou oblast přítomny jen jednotlivě, a tedy v okleštěné podobě.“⁸¹ Není pochyb o tom, že domovina takto hodnotově vykresleného lidu je v kraji, který je hodnotově tvořený přesně analogicky. Slepý Mareš, který píseň ve *Fidlovačce* zpívá, nemůže tyto krásy vidět, ale je přesvědčen o tom, že tato analogie funguje a národ těchto vlastností má nárok na svůj ráj. Je to komplexní obraz, který bez druhé sloky snad vypadá jako prosté vykreslení krajiny vlasti, ovšem dohromady dává politikum. Politikum vybudované na využití Herderově filozofii, mytizaci a typizaci české krajiny a lidu, umístěné do ráje, našeho středu, ke kterému právoplatně patříme.

Na závěr kapitoly bych se rád spolu s vámi krátce pozastavil a zamyslel se. Identifikujeme se stále s textem národní hymny a s tím, co představuje? Definovali bychom dnes kladné vlastnosti českého národa a krásy naší země stejně jako Tyl? A je potřeba dnes jakýmkoliv způsobem aktualizovat základní schéma představy o našem národě? Pokud není a s významem, který slovům hymny přikládáme v této kapitole, souhlasíme, nepovedlo se Jungmannově a Tylově generaci něco úžasného? O sobě samých formulovat představu, jež přetrvává v platnosti po téměř dvě století.

⁸⁰ HÝSEK, Miloslav. *J. K. Tyl*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1926, s. 36. Zlatoroh, sbírka ilustrovaných monografií, 40-46.

⁸¹ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. Druhé, rozšířené vydání. Jinočany: H&H, 1995, s. 174.

2.1.2. Ráj

Jakkoliv mytologická složka Tylova textu navazuje na mytologii křesťanskou, umísťující Ráj do středu světa, přímých odkazů k náboženství v něm nenalezneme. Za jediný můžeme považovat verš, v němž se říká, že Češi obývají „kraj bohumilý“. Některé hymny se odkazují přímo ke křesťanství, konkrétně k Bohu, v současné době nejznámější příklad nalezneme pravděpodobně v hymně Spojeného království, která začíná provoláním „Bože, chraň naši milostivou královnu/krále“, jež se v dalších verších vrací a obměňuje. Lépe však uděláme, když se zaměříme do doby Tylovy, ve které byla samozřejmě nejznámější hymna Rakouského císařství, která začínala slovy „Gott erhalte Franz den Kaiser, unsern guten Kaiser Franz!“ Dodejme, že autor hymny, Joseph Haydn, byl samozřejmě inspirován svou návštěvou Anglie.

Vztahu textu hymny ke křesťanství se blíže věnuje příspěvek Martina Svatoše *Kde domov můj? barokního Čecha*. Na osmi stranách se věnuje sémantice vlasti a domova v době barokní, k samotnému textu básně jako takové se však vyjadřuje až v posledních dvou odstavcích, ve kterých konstatuje, že „to hlavní, co písni oproti baroku chybí, je ona transcendentální perspektiva, ono směřování k supernaturálnímu cíli života.“⁸² V posledním odstavci Svatoš vyjadřuje domněnku „Rajský domov na nebesích byl Tylem a jeho následovníky, kteří pohřichu nezůstali jen u básnických slov, nahrazen *na pohled* rájem pozemským, čehož následky neseme dodnes.“⁸³

Troufám si tvrdit, že tyto závěry byly trochu ukvapené a laciné. Martin Svatoš se jich pravděpodobně dopustil proto, že až do posledních odstavců se textu hymny nevěnuje, přesto se k němu chtěl, i ve vztahu ke svému předchozímu textu, vyjádřit. Kdyby se nad textem písni a jejím kontextem ve *Fidlovačce* více pozastavil, třeba by nevystavěl argumentaci ve své poslední větě zvýrazněním onoho „na pohled“, vždyť je předepsáno, že zpěvák, který píseň zpívá, nevidí.

Tímto předpisem ve vedlejším textu Tyl snad chtěl naznačit nebo zvýraznit to, že v jeho básni transcendentální perspektivu naleznout můžeme. Třeba to není perspektiva křesťanská, ale Tylův ráj se nezakládá na přírodních krásách, ale právě na tom, co není vidět, co přirozeně poznané překračuje. Možná na to Martin Svatoš letmo narazí na začátku svého příspěvku, kde nikoliv v souvislosti s písni *Kde domov můj?* píše: „Jako tak často v barokním myšlení i u tohoto pojmu (vlast, pozn. O. H.) najdeme jakýsi dualistický princip či přímo dichotomii.

⁸² SVATOŠ, Martin. Kde domov barokního Čecha? In: *Locus amoenus – místo líbezné: symposium o české hymně*, Praha 27.X.1993. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 36.

⁸³ *Ibid.*, 36.

Pojem vlasti, jakkoliv mnohoznačný, měl pro barokního člověka dvě základní roviny – rovinu metafyzickou, supranaturální a rovinu, řekněme, konkrétní faktické skutečnosti.⁸⁴

Neměli bychom nakonec zapomínat ani na to, v jaké době Tyl píseň *Kde domov můj?* tvořil. V době, jež navazuje, a to i jedním z inspiračních zdrojů písně (Goethe), na německý preromantismus, vymezující se sice proti osvícenství a racionalismu, nikoliv však návratem k barokní zbožnosti, ale k emocionalitě. Stále na paměti bychom měli mít, že dvě stě let před *Fidlovačkou* proběhla bitva na Bílé hoře, následná rekatolizace a Čechy náležely katolickému Rakouskému císařství. To všechno jistě české religiozitě neprospělo. Že by zde bylo na místě polemicky skončit slovy Martina Svatoše „čehož následky neseme dodnes“?

3. Emoce

Museli bychom se rozsáhle zaměřit na problematiku hudební estetiky, abychom si předestřeli, kterak hudba působí na člověka. Již jazyk, kterým hudba promlouvá, je předurčen k vnímání především emočnímu. Pokud je emoční a subjektivní složka samou podstatou hudební, tím spíše se bude projevovat u národní písně. „Kde domov můj bylo již mnohokrátě hodnoceno, a to velmi rozličně. Otázka jeho ceny je dnes již velmi složitá, neboť nejde při ní jen o kvality ryze hudební, jichž analýza nebyla by problémem, ale i o hojně složky citové, nános tradice, krátce vše to, co z původního jednoduchého výtvaru činí vzácnou, všeobecně respektovanou hodnotu společenskou, nikoli již jen estetickou nebo uměleckou.“⁸⁵ Všimněme si krátce, že Josef Plavec nenápadně spojuje dvě perspektivy, totiž kvalitativní hodnocení a analytické hodnocení. Uvádí, že analýza ryze hudebních kvalit by nebyla problémem. Hudební analýza nám ovšem pouze osvětlí užité hudební postupy, případně jejich složitost, nikoliv kvalitu jejich použití. Jak jsme již zpočátku uvedli, domníváme se, že subjektivní složka je samou podstatou hodnocení hudby, tedy ani bez nánosů, které dnes *Kde domov můj?* má, by nebylo možno se od emocí oprostit. Dnes je situace pouze změněna tím způsobem, že kromě prostého hlediska libosti-nelibosti zohledňujeme při hodnocení této písně ještě mnoho dalších aspektů, které jiné písně nemají.

Státní hymna má také svůj literární program. Literatura je více nakloněna zkoumání analytickému, oproštěnému od emocí, nežli hudba. Báseň *Kde domov můj?* je však taktéž,

⁸⁴ SVATOŠ, Martin. Kde domov barokního Čecha? In: *Locus amoenus – místo líbezné: symposium o české hymně, Praha 27.X.1993*. 1. vyd. Praha: KLP – Koniasch Latin Press, 1994, s. 29.

⁸⁵ PLAVEC, Josef. "Kde domov můj" v tvorbě Františka Škroupa. In: *Chudým dětem: ročenka dobročinného komitétu v Brně na prospěch chudých dětí českých škol brněnských vydaná za přispění spisovatelů českých a umělcův našich výtvarných*. Brno: Dobročinný komitét v Brně, 1934, s. 45.

jakožto text státní hymny, předurčena k hodnocení emočnímu. V naší práci bychom se k takovým subjektivním hodnocením neradi uchýlovali, ale o těch, které píseň *Kde domov můj?* provázejí, bychom v této kapitole rádi podali zprávu.

Vůbec prvním hodnocením *Fidlovačky* a písně *Kde domov můj?* byl již druhý den po premiéře, 23. prosince 1834, posudek profesora Antona Müllera v *Bohemii*. „Antonín Müller, známý jako literát a estét, nebyl zaujatý proti českým snahám. Tylova hra podráždila ho však svoji neskrývanou tendenčností, kromě toho prý vztahoval na sebe její zesměšněnou postavu literáta Hvězdoleského. Napsal tedy o novince krajně odmítavý referát, který měl za následek její odstranění z repertoáru již po jediné repríze, 11. ledna 1835.“⁸⁶

V tomto referátu, který je v sekundární literatuře velmi často zmiňován a parafrázován, avšak nikdy citován, se například píše (překlad přikládám v poznámce pod čarou): „Wenn sich Jemand die undankbare Mühe nehmen wollte, aus den vier Gemälden des prager Volklebens ein Ganzes zusammenzustellen, so würde ihn vielleicht Herr Tyl selbst einen witzlosen Misanthropen schelten, welcher das Leben und Treiben der nieder Stände Prags durch ein schwarz angerauchtes Glas, wie etwa eine Sonnenfinsterniß, besehen hat. Die Rohheit und das Gemeine sind ja nicht als solche, sondern nur in jenen Beziehungen komisch, in welchen sie auf einwirklich vorhandenes Bessere zurückschließen lassen, und wenn man ein nationales Lebensgemälde liefern will, muß man stehende Charaktere zu handelnden Personen wählen. Nun wird aber in der Tylschen Posse die Verwicklung durch ein langweilendes Gewebe von Erbrämlichkeiten eingeleitet, und durch einen Rausch gelöst. (...) Herr Tyl hat das Prager Volksleben von der anwiderndsten Seite aufgefaßt, und würde eine gerechte Rüge verdienen, wenn er es mit seinen Gemälden ernstlich gemeint hätte.“⁸⁷

Po zdrcující kritice Müllerově *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka* upadla v zapomnění a na divadelních prknech se znovu objevila až 9. června 1917 v Městském divadle na Královských Vinohradech.⁸⁸ Pro divadelní hru měla tedy kritika význam zásadní. Pro

⁸⁶ PLAVEC, Josef. První kritiky díla. ČAPEK, Jan Blahoslav et al. *Kde domov můj?: Památník věnovaný naší vlasti a hymně národa českého*. Praha: Čin, 1940, s. 88. Památníková edice Činu.

⁸⁷ MÜLLER, Anton. Theater und geselliges Leben. *Bohemia: ein Unterhaltungsblatt*. 1834, č. 153. Překlad: Pokud by si někdo chtěl dát tu nevděčnou práci, aby z oněch čtyř obrazů ze života pražského lidu sestavil jeden celek, nazval by ho nejspíš sám pan Tyl misantropem bez kouska vtípu, který se dívá na život nižších pražských vrstev skrze černé kouřové sklo, asi jako na zatmění slunce. Hrubost a sprostota nejsou přece komické samy o sobě, nýbrž pouze v oněch vztazích, v nichž umožňují usuzovat na účinnou přítomnost něčeho lepšího, a pokud někdo chce podat obraz národního života, musí zvolit jako postavy pevné charaktery. V Tylově frašce je ale tok děje uveden nudnou spleť ubohostí a končí v opojení. [...] Pan Tyl pojal život pražského lidu z té nejdopudivější stránky a zasloužil by si spravedlivou důtku (pokárání), pokud by to se svými „výjevů“ myslel vážně.

⁸⁸ LUDVOVÁ, Jitka et al. *Fidlovačka, aneb, Cokoli chcete*. Vyd. 1. Praha: Institut umění - Divadelní ústav, 2014. s. 241

samotnou píseň nikoliv. Referát sice oproti celé hře vyzdvihuje její kvality, dokonce v referátu nalezneme její první tištěnou verzi vůbec (Josef V. Šmejkal se nad tím v monografii *Píseň písní národu českého* pozastavuje v krátkém komentáři: „otiskuje pak doslovně české její znění; není paradoxem, že je to právě pražská německá „Bohemie“, která první uveřejňuje – a česky k tomu – naši národní hymnu?“),⁸⁹ na její rozšíření však měl nejspíše mnohem větší vliv zveřejnění písně v písňovém sborníku *Věvec* J. K. Chmelenského, vydaném roku 1835. Rukopis *Fidlovačky* se považoval za ztracený, našel se až šest let po Tylově smrti a teprve v roce 1877 byla hra ve zkrácené podobě a s množstvím chyb vydána knižně. Píseň *Kde domov můj?* mezitím žila svým vlastním životem.

Bezprostředně po divadelním představení *Fidlovačky* vydal kromě *Bohemie* recenzi také Chmelenský v *České včele*. Přímou k písni *Kde domov můj?* se tam vyjadřuje takto: „Není možno slyšeti něco něžnějšího, jako jest píseň Lidunky do Des z prvního obrazu: Vane větřík po lučinách, nic srdečnějšího, jako píseň Mareše do E-dur ze čtvrtého obrazu: Kde domov můj? pomyslití. Co nejpěkněji ji pan Strakatý přednášel.“⁹⁰

K přijetí písně přímo na premiéře *Fidlovačky* se vyjadřují také některá svědectví, která byla ovšem sepsána až zpětně, kdy již píseň byla všeobecně rozšířenou. „První sloku ‚Kde domov můj?‘ zpíval pan Strakatý v pozadí jeviště, uprostřed hemžícího se davu, účastníků slavnosti. Pak postoupil do popředí a zazpíval sloku druhou. MUDr. Jan Melichar ze Skutče, pamětník premiéry ‚Fidlovačky‘, o tom napsal: „Když píseň započala, nastalo v divadle hrobové ticho; všecko zatajilo dech. Pěvec zpíval dojemně, s pohnutím. A když umkl, ticho potrvalo ještě několik okamžiků. Pak nastaly nekonečné projevy radosti a nadšení. Pěvec, první basista Karel Strakatý, v úloze žebravého houslisty, volán s básníkem i skladatelem. Tentokrátě arci nikdo netušil, jaká budoucnost písni kyne. Ale po produkci každý, kdo píseň slyšel, pídil se po ní, po slovech i nápěvu, z paměti se jim učil a tak se úžasně rychle rozšířila nejen mezi studujícími, ale i v lidu obecném.“⁹¹

O náladě v publiku při představení 21. prosince 1834 ve Stavovském divadle informoval také Anton Müller v *Bohemii*, ale vyjadřuje se obecně, nikoliv konkrétně k písni *Kde domov můj?* Píše: „Das Haus war gedrängt voll, und die Einnahme muß selbst jene des mit Recht beliebten Herrn Grabinger weit überstiegen haben. Auch wurde wacker geklatscht und gerufen : wenn ich aber trotzdem bedauere, daß dieser im Grunde nicht schwere Versuch einer nationellen

⁸⁹ ŠMEJKAL, Josef Václav. *Píseň písní národu českého*. Praha: A. Neubert, 1935, s. 54.

⁹⁰ Ibid., s. 54.

⁹¹ Ibid., s. 52-53.

Posse gänzlich mißlungen sey, so glaube ich mit meiner Behauptung nicht allein dazustehen. Denn ich hörte auch Zeichen des Mißfallens.⁹² Tolik k náladám způsobených přímo premiérou písně *Kde domov můj?* ve Stavovském divadle. Další poznatky o reakcích na tuto píseň jsou vázány až k době jejího všeobecného rozšíření. Ta nastalo poměrně brzy.

„Od polovice let čtyřicátých zdomácnělo u nás *Kde domov můj?* již úplně, takže se poznenáhlu stávalo jakýmsi hudebním odznakem české národnosti. Zpíváno bylo ve školách, v rodinách, na vlasteneckých besedách i místních slavnostech, jak to líčí v *Zapadlých vlastencích* Karel Rais a v kronice *U nás* Alois Jirásek.⁹³ Většina reakcí na píseň *Kde domov můj?* od čtyřicátých let až do první světové války referuje o její jímavosti. Dojímal doma, v úctě povstávali při jejím poslechu, ale dojímal také v zahraničí. Přednes písně údajně rozplakal britskou královnu i dceru ruského cara Nikolaje.⁹⁴ Na krajíčku měli také čeští emigranti. Roku 1884 si Češi připomněli padesátileté jubileum. Celý hrozen zvěstí o slzách při poslechu *Kde domov můj?* se objevuje v souvislosti s českými legionáři.

Rozechvění českých duší při vzpomínkách na píseň *Kde domov můj?* podpořily také některé uměle vytvořené legendy. Například ta, jež popisuje, kterak „Škroupova choť Vilemína, dobrá pianistka a divadelní ochotnice, s níž se oženil (Škroup, pozn. O. H.) 2. října r. 1831 u sv. Havla, byla v té době těžce nemocná. A tak komponoval Škroup nápěv ke *Kde domov můj?* v zimní tiché noci u lůžka své nemocné ženy, co chvíli vstáváje od piana, aby jí podal léky nebo aby jí upravil podušky pod hlavou. Proto tolik citu v té drahé melodii, složené za jedinou noc.“⁹⁵ Tuto legendu rozvíjí Karel Václav Rais ve sbírce *Vzkazy vlastenecké*: „Po pianě byly rozházeny haldy not a listy notového papíru. Na odestlaném loži ležela mladá ještě paní v tichém spánku. Vlasy splývaly jí přes celé čelo a bílé ruce sepjaty byly nad poduškou. U postele bděl ještě mladý, málo více než třicetiletý muž pěkně milé tváře, dobráckého oka.“⁹⁶

Dojetí předepisoval Tyl písní již ve *Fidlovačce*. Slepý houslista Mareš, který ji zpívá, ji uvádí: „Mnoho neumím – co ale dám, jde ze srdce.“ Když Mareš skončí, promlouvá Dráb: „Dobře

⁹² MÜLLER, Anton. Theater und geselliges Leben. *Bohemia: ein Unterhaltungsblatt*. 1834, č. 153. Překlad: Budova divadla byla naplněná k prasknutí; příjem musel dalece předstihnout výnos právem oblíbeného pana Grabingera. Také se řádně tleskalo a pokřikovalo. Pokud ale přesto musím s politováním tvrdit, že tento v podstatě nenáročný pokus o národní frašku je zcela nepodařený, myslím, že s tímto názorem nebudu sám. Neboť jsem slyšel i projevy nelibosti.

⁹³ PLAVEC, Josef. Znárodnění písně. ČAPEK, Jan Blahoslav et al. *Kde domov můj?: Památník věnovaný naší vlasti a hymně národa českého*. Praha: Čin, 1940, s. 88. Památníková edice Činu.

⁹⁴ ŠMEJKAL, Josef Václav. *Píseň písní národu českého*. Praha: A. Neubert, 1935, s. 60.

⁹⁵ Ibid., s. 43.

⁹⁶ RAIS, Karel Václav. *Vzkazy vlastenecké: "Kde domov můj?"* [online]. 1885 [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <http://ld.johannesville.net/rais-13-vzkazy-vlastenecke?page=8>

tak, starej, dobře! (*Oči si utírá*) Až mě to pod klapkama zašimralo. – Já si tě vezmu do paměti.⁹⁷ Zprvu byla jímavost písně vnímána jako její přednost. Později v sedmdesátých letech se však objevily hlasy kritizující rozcitlivělost melodie a chybějící bojovnost. Tato názorová polarita trvá ve společnosti do současnosti a při různých příležitostech se tímto argumentem vyvolává diskuse například o potřebě nové státní hymny. Činili tak Jan Neruda nebo Leoš Janáček v době, kdy píseň *Kde domov můj?* státní hymnou ještě nebyla. Pobídky k vytvoření hymny úplně nové se objevily také bezprostředně po osamostatnění Československa. Důvodem byla třeba paralelní přítomnost dvou písní v jediné hymně. Dnes jsou k vyvolávání podobných diskusí příčiny podobné (například rozdělení Československa) a některé argumenty také zůstávají.

„Zatímco jiní mají bojovné písně, naše je žebráckou písní, která se doprošuje. Písní slepého Mareše, který sice opěvuje krásy vlasti, ale opěvuje je člověk, který nevidí,⁹⁸ prohlásil o textu hymny ministr kultury Milan Uhde v roce 1992. Znamých osobností, které nešetří kritikou písně *Kde domov můj?*, je za dobu, kdy je píseň státní hymnou, mnoho. V roce 1925 to byl Otokar Březina, negativně se o hymně vyjádřil také Bohuslav Martinů. Jeho názor můžeme číst ve *Večerním českém slově* v článku *Píseň českých srdcí* z 20. prosince 1834, ale nenalezneme ho též v monografii Šmejkalově vydané následující rok s pozoruhodným odůvodněním: „Se svolením redakce cituji buď úplně, nebo částečně jednotlivé příspěvky s výjimkou skladatele B. Martinů (Paříž), který je jediný odmítavý a nestojí rozhodně za to, aby byl dále šířen.“⁹⁹ Dnes se k hymně staví negativně například zmiňovaný Milan Uhde, či současní hudebníci Vladimír Franz a Varhan Orchestrovič Bauer. Hlas po změně hymny je tedy trvalý, ale nedostává se mu přílišné pozornosti. Domnívám se, že důvodem je právě argumentace nutně vycházející z jejího subjektivního hodnocení. Faktické důvody pro změnu textu (natož melodie) hymny tak, jako tomu bylo například v Rusku, Rakousku nebo Německu, nenastaly. Či snad již víme, kde je náš domov?

Přestože jsme v počátku kapitoly uvedli domněnku, že k subjektivnímu hodnocení a emocím inklinuje spíše hudební složka písně, jak vidno, témuž neuniká ani složka literární. Zřejmě je jednodušší najít důvody pro emoční postoje v textu, nežli v hudbě. I hudebník Vladimír Franz

⁹⁷ TYL, Josef Kajetán, Vladimír JUSTL a Miroslav ŠTĚPÁNEK. *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958, s. 163-164. Skvosty.

⁹⁸ MOTÝL, Ivan. Hymna: čas na změnu?. *Týden: zpravodajský týdeník*. Praha: EMPRESA MEDIA a. s., 2014, roč. 21, č. 29, s. 33.

⁹⁹ ŠMEJKAL, Josef Václav. *Píseň písní národu českého*. Praha: A. Neubert, 1935, s. 113.

komentuje právě textovou složku písně, přestože používá zvukové metafory. Slova hymny považuje za „úpění posledního Čecha hledajícího vysněný či ztracený domov.“¹⁰⁰

Kritikům, jež prozatím nikdo nevyslyšel, nezbyvá než reagovat vlastními výtvary, parodiemi a satirami, které samozřejmě opět jitrí emoce. Zmiňovaný Jan Neruda napsal:

Kde domov můj, kde domov můj?
Tam, kde pivovary strmí,
a kde sádké husy krmí,
kde mělnické vinice
lidem dělaj opice,
jež malínský křen zas spraví,
mezi křeny domov můj!¹⁰¹

Objevily se i mnohem drsnější karikatury. Většinou anonymně.

Z roku 2008 je nové hudební aranžmá Varhana Orchestroviče Bauera, který hymnu nekarikuje, ale přetváří. Do původní Škroupovy melodie vkládá hudební citace nejslavnějších českých skladeb, *Mé vlasti*, Dvořákovy *Novosvětské*, cellového koncertu a jiných. Orchestraci provádí v mahlerovském stylu, tedy plnou a majestátní. „Je tam obsaženo to nejlepší z české hudby, co tady máme. (...) Mně se ta písnička strašně líbí, akorát si myslím, že už není čas na nostalgii jako v devatenáctém století, Češi by už mohli vítězit, bít se v prsa a říkat ‚hurá‘.“¹⁰² Bauer symbolicky pozměnil i text, který v písni ovšem není, ta je pouze instrumentální. Bauerova aktualizace zní: „Kde domov můj? Zde domov můj!“

Tato kapitola by byla neúplnou, pokud bychom nezmínili omílaný Škroupův eklekticismus. Pokud otevřeme článek o státní hymně na české mutaci wikipedie, kromě českého, německého a slovenského textu písně tam nalezneme šest odstavců textu, z nichž jeden upozorňuje na shodnou podobu melodického úryvku hymny a Mozartovy *Koncertantní symfonie Es dur pro hoboj, klarinet, fagot a lesní roh*. Je pravděpodobné, že součástí debaty o hymně se znalým hudebníkem, bude zmínka právě o Škroupových inspiračních zdrojích a narážka na jeho nepůvodnost. Rozdíl bude samozřejmě v tom, že někteří budou Škroupovu domnělou neoriginalitu hájit, jiní kritizovat.

¹⁰⁰ MOTÝL, Ivan. Hymna: čas na změnu?. *Týden: zpravodajský týdeník*. Praha: EMPRESA MEDIA a. s., 2014, roč. 21, č. 29, s. 34.

¹⁰¹ *Kde domov můj: varianty a parafráze*. Vyd. 1. V Praze: Ladislav Horáček - Paseka, 2004, s. 68. Smil: jazykem o jazyce, sv. 3.

¹⁰² Kde domov můj zpíváme už sto osmdesát let. ČT24, ČTK. *Česká televize* [online]. 2014 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/296155-kde-domov-muj-zpivame-uz-sto-osmdesat-let/>

„Musíme se již smířiti s myšlenkou, že nápěv její není zvláště originální, že je jen projevem vkusného, upřímně cítěného eklektismu autorova; ale je ušlechtilý, vroucí, schopný vyvolávat hluboké odezvy citové v srdcích zpívajících i naslouchajících. Umělecký profil Škroupův ztělesňuje nám pak v každém směru dokonale,“¹⁰³ píše ke Škroupově písni jeden z nejvýznačnějších badatelů zabývajících se její hudební stránkou, Josef Plavec. Je tedy jedním z těch, kteří, jakkoliv nejlépe ze všech ví, nakolik je píseň originálním kusem, považují Škroupův eklekticismus za přednost.

Nebál bych se na tomto místě malou vsuvkou připomenout kapitolu *Střed* a úlohu českého národa jako syntetizátoru různorodých kvalit, vedoucích k oné „zlaté střední cestě“, střed, v němž bylo sloučeno vše, co bylo možno sloučit. Kromě zmíněného Mozarta se Škroupovi připisuje i citace Rossiniho a dalších. To znamená, že jako Kollár soudí o poezii: „Slavská, obzvláště česká řeč tak jest šťastná, že se ve všech poetických formách, starých i nových, klasických i romantických svobodně hýbati může: hexametry i alexandriny, pentametry i ottavyrymy, safické verše i sonety, rytmus i časoměrnost rýmování, všecko se v ní výborně zdaří.“¹⁰⁴, může Plavec analogicky soudit o Škroupově melodii: „Zahrnuje v sobě italizující zpěvnost, vřelost, ohlas dobové romantické sentimentality (jež zde ovšem byla výrazem silného, opravdového citu), krátce v melodii ‚Kde domov můj‘ obsažen je jakoby ve zkratce *opravdu celý Škroup*.“¹⁰⁵

Je zajímavé, že zatímco eklekticismus Škroupův víří emoce a většinou panuje potřeba k němu zaujmout hodnotící stanovisko, intertextualita Tylova kritiku nevyvolává.

3.1. Literatura a hudba

Hudební skladatelé se již od pradávna snažili o vyjádření emocí a nálad pomocí hudby. Z myšlenek antických filozofů, především od Platóna, vychází tzv. afektová teorie, významná nepřetržitě v průběhu dějin hudby, nejvíce rozvinutá až skladateli barokními. Tato teorie říká, že afekty (Platón rozlišuje čtyři: radost, žal, touha, strach), tj. stavy, nálady, pocity, lze vyjádřit i hudebními prostředky a u posluchačů je vyvolat. Tuto myšlenku v praxi uvádí skladatelé renesanční ve svých madrigalech a prvních operách, skladatelé barokní, kteří tuto

¹⁰³ PLAVEC, Josef. "Kde domov můj" v tvorbě Františka Škroupa. In: *Chudým dětem: ročenka dobročinného komitétu v Brně na prospěch chudých dětí českých škol brněnských* vydaná za přispění spisovatelů českých a umělcův našich výtvarných. Brno: Dobročinný komitét v Brně, 1934, s. 53.

¹⁰⁴ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. Druhé, rozšířené vydání. Jinočany: H&H, 1995, s. 175.

¹⁰⁵ PLAVEC, Josef. "Kde domov můj" v tvorbě Františka Škroupa. In: *Chudým dětem: ročenka dobročinného komitétu v Brně na prospěch chudých dětí českých škol brněnských* vydaná za přispění spisovatelů českých a umělcův našich výtvarných. Brno: Dobročinný komitét v Brně, 1934, s. 47.

teorii rozpracovávají v mnoha teoretických pracích, a samozřejmě i romantické 19. století. V tomto století se ke snaze vyjádřit emoční hnutí výrazně připojuje snaha další, totiž vyjádřit mimohudební program. Taková hudba se nazývá programní (protikladem je hudba absolutní). Typickým příkladem programní hudby je Smetanův symfonický cyklus *Má vlast*, který hudebními prostředky popisuje tok řeky Vltavy českou krajinou. Na počátku 19. století je mimohudební program určen stručně, většinou názvem skladby. Pro nás vhodným příkladem budiž Beethovenova *Symfonie č. 6, Pastorální*. Má pět hudebních vět, které se nazývají *Probuzení radostných pocitů po příjezdu na venkov, Scéna u potoka, Radostné shromáždění vesničanů, Bouře a Zpěv pastýřů*. Hudební sémantika dospívá na přelomu 19. a 20. století do takových rozměrů, že programem bývá nezřídka celé literární dílo (např. báseň).

Lze mezi Škroupovou hudbou a Tylovým textem nalézt podobnou souvislost, o kterou se jedná v programní hudbě? Dokázali bychom si propojit Škroupovu hudbu a Tylův text, byla-li by hudební složka od literární oddělena? Domnívám se, že ano.

Zprvu se podívejme na instrumentaci, jež Škroup pro orchestr použil, ale také, kterou Tyl předepisuje postavám hry. Výjev obsahující budoucí národní hymnu začíná tímto vedlejším textem: „*Šedivý, slepý Mareš, houslista; veden Bětuškou, ježto si na druhé ruce lesní troubu nese.*“¹⁰⁶ Mezi slokami písně *Kde domov můj?* je poznámka „*Dohrávka – Bětunka na roh – Mareš na housle.*“¹⁰⁷ Nástrojové obsazení na scéně je velice prostinké. Housle byly a jsou nejrozšířenějším nástrojem, braly se do ruky na tancovačkách a vesnických veselících, je to nástroj přístupný prostému lidu. A lesní roh byl vždy také rozšířen, především kvůli myslivcům, kteří jej používali na honech. Tímto se jen dotvrzuje sociální status postav Mareše a Bětušky, kontrastující se zbytkem měšťanstva na nuselské slavnosti. Opravdová touha po vlasti, touha jdoucí ze srdce totiž vychází právě od prostších a chudších lidí, kteří se nezabývají hmotnými statky, ale mají širokou duši a veliké srdce. A takoví mají být i Češi hledající svůj domov.

Instrumentace Škroupova, orchestrální, je také velice prostá, ale nejspíše Cmíral správně vystihuje, že u Škroupa nebude důvodem pro chudou instrumentaci autorský záměr. „Instrumentace Škroupova je v originále partitury jednoduchá a průzračná. Je zde užito tohoto obsazení: ‚Violino solo, Violino I. a II., Viola, Fagotti I. a II., Corno solo, Cello, Bassa‘. Ve čtyřtaktovém úvodě přednášejí sólové housle hlavní motiv doprovázený jednoduchým

¹⁰⁶ TYL, Josef Kajetán, Vladimír JUSTL a Miroslav ŠTĚPÁNEK. *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958, s. 163. Skvosty.

¹⁰⁷ *Ibid.*

průvodem ostatních nástrojů a připravujících nástup zpěvního hlasu. Toto čtyřtaktí se po ukončení písně opakuje jako dohra i jako mezihra mezi 1. a 2. slokou písně. Po nástupu zpěvního hlasu provází smyčcový kvintet, doplněný lesními rohy a fagotem, melodii prostičce pracovaným doprovodem, v němž viola přináší triolovou akordickou figuraci. Celé toto obsazení Škroupova orchestru je dokladem primitivních ochotnických poměrů, jaké byly při tehdejších představeních ve Stavovském divadle, kde české hry bývaly trpěny jen z milosti.¹⁰⁸

Velmi zajímavým místem písně *Kde domov můj?* je hned první doba. Ta je totiž prázdná. Česká hymna začíná pomlkou. Mezi národními hymnami je tím naprosto unikátní. Pomlka na začátku písně nemusí běžného občana trápit. Ani si jí nevšimne. Pro hudebníka, zpěváka, je místem, kde se pravděpodobně nadechne. A poté vysloví otázku „Kde domov můj?“. Následuje opět pomlka a druhé zvolání „Kde domov můj?“. Jako by nám chtěl Škroup nechat prostor pro zamyšlení před tím, než se zeptáme. Čím jiným by měla být uvozována otázka než mlčením? Pauza je také prostorem pro nadechnutí, možná povzdech. Snad ne povzdech beznaděje nebo bezradnosti, ale povzdech vyjadřující tužbu. Ach! Kde domov můj?

Všimněme si, že na konci frází melodie vždy klesá. Neklesá pouze na konci dvou frází, totiž „a to je ta krásná země“ a „země česká, domov můj“. Jako bychom v průběhu písně neustále pouze toužili. Vroucně, ovšem nikterak radostně. A tyto dva verše nám dávají naději a končí stoupavou kadencí. Stoupavá kadence obecně značí otevřenost. A otevřenost vyžaduje uzavření. To přichází v poslední frázi, která s uklidňující klesavou kadencí ujišťuje, že „země česká, domov můj“.

Každá ze zmíněných frází má svůj vrchol uprostřed. Melodie nejprve stoupá a poté klesá. Jako dech. Předepsané tempo je zhruba osmdesát úderů za minutu, tedy přibližně allegro moderato, mírně rychle. Je to přibližně tempo, kterým ubíhá čas na takových líbezných místech, jaké nám verše v dotyčných frázích popisují. „Tempo je ve Škroupově partituru předepsáno pečlivě, a to dvojitým způsobem: 1. slovem „Andante con moto“ (chodmo, pohyblivě), 2. označením metronomickým ($\text{♩} = 88$). Z obojího je zřejmo, že si Škroup představoval píseň v pohybu dosti rychlém, snad až příliš rychlém, zvláště zvolíme-li tempo podle udaného čísla metronomického.“¹⁰⁹ Toto píše Cmíral na počátku 20. století. Jeho text je spolu s dobovými nahrávkami zajímavým svědectvím o tom, že hymna byla tehdy zpívána

¹⁰⁸ CMÍRAL, Adolf. *O správném zpěvu naší státní hymny*. V Praze: Státní nakladatelství, 1933. s. 9.

¹⁰⁹ Ibid., s. 10-11.

dosti pomalu. Snad byla vnímána příliš dojemně a sentimentálně. Dnes se hymna hraje s živější pulzací, jejímu charakteru to nikterak neuškodí, ba naopak. Je v ní větší štěstí, ale roztouženost zůstává. Škroupova melodie není popisem idyly. Je zhudebněním touhy po ní. Je v ní cosi z podstaty touženého subjektu. V písni není tužba po bojích a po vítězstvích. Je to tužba po vlastním štěstí.

Z mírného a přirozeného hudebního postupu nás vyruší pouze druhé velmi zajímavé místo a tím je mimotonální postup ve frázi „a to je ta krásná země“. Jedná se o krátké vybočení z tóniny pomocí mimotonální dominanty. Změna je zřejmá také ve zpěvní melodii. Někteří tvrdí, že „jsme nezahynuli, dokud ještě dokážeme na libovolném náměstí zvládnout toto vybočení intonačně čistě.“¹¹⁰ Snad i proto, že co Čech, to muzikant, mohli jsme tuto píseň přijmout za svoji hymnu. O harmonii písně hovoří Cmíral takto: „Po stránce harmonické vybavil skladatel píseň ‚Kde domov můj?‘ celkem jednoduše; setkáváme se tu se základními doškálnými harmoniemi tóniny E-dur (tonikou, dominantou a subdominantou). Toliko v taktech 12-13 vyskytuje se krátké, ale působivé vybočení do cis-moll, čímž harmonický plán písně se zpestřuje. Právě tímto vybočením nabývá následující vyvrcholení působivého účinku.“¹¹¹ Inkriminovaný bod nás vytrhne z nečinného snění a přivádí nás k přesvědčení, že toto je ta krásná země, země česká, domov můj. Slovo „můj“ je v melodickém vrcholu celé písně, na nejvyšší notě. Poté následuje jenom uzavření celé myšlenky. Země česká, domov můj.

3.2. Osud

Jak jsme již avizovali v úvodu, emoce nezřídka určují osudy věci. Osudem, tedy historií a příběhem písně *Kde domov můj?* se již zabývalo mnoho dobrých knížek a našim cílem není z nich tvořit rešerši. Poslední monografické publikace s tehdy zároveň premiérově zveřejňovanými poznatky o cestě písně devatenáctým stoletím vyšly za první republiky. Roku 1934 se slavilo stoleté jubileum. Domnívám se, že v tomto směru již nelze udělat více pro poznání poutě kvodlibetu z Tylovy zpěvohry k národní hymně.

Od prvních zákonů nově vzniklého Československa, označujících *Kde domov můj?* spolu s *Nad Tatrou sa blýská* za národní hymnu, se příliš nezměnilo. Alespoň ne tolik, co za prvních sto let existence písně. Nejviditelnější změna nastala po rozdělení Československa, ale pojďme se ještě vrátit trochu zpátky.

¹¹⁰ MIHULE, Jaroslav. Moralita o hymnách a o svobodě. *Hudební rozhledy*. Praha: Asociace hudebních umělců a vědců, 1993, roč. 46, č. 1, s. 1-2.

¹¹¹ CMÍRAL, Adolf. *O správném zpěvu naší státní hymny*. V Praze: Státní nakladatelství, 1933. s. 11.

Po obsazení Československa nacistickým Německem byla Protektorátu hymna *Kde domov můj?* ponechána. Hrála se zcela výjimečně, a pokud zazněla, tak pouze zároveň s hymnou Německa a nacistickou hymnou, pochodem Horsta Wessela. Po osvobození se československá hymna mohla opět přirozeně provozovat, ale se situací za Protektorátu byla zachována jistá paralelnost tím, že se národní hymna opět doprovázela ještě další písní, Internacionálou, Písní práce, někdy také hymnou Sovětského svazu.

Ve 20. století, kdy je *Kde domov můj?* konečně národní hymnou, zažívá tato píseň paradoxně největší diskreditaci a ublížení. Z doby Bachova absolutismu, která zahrnuje *Kde domov můj?* do seznamu proskribovaných písní, se přibližně kolem roku 1860 vymaňuje ještě silnější, než byla kdy předtím. Z doby Protektorátu si ji Čech pamatoval jako tu, která když už zazněla, tak velice tesklivě a s přílepem obou hymen německých. A z doby pozdější totality komunistické jako tu, která se musela zpívat, stejně jako se musela zpívat Píseň práce a dodržovat účast v prvomájových průvodech.

Naše národní hymna má tu zajímavou vlastnost, že je nejpůsobivější v dobách tíživých a těžkých. Tyto okamžiky ji vždy silně oživí a svým způsobem rehabilitují. Jinak zní *Kde domov můj?* při příležitosti narozenin Klementa Gottwalda a jinak z Československého rozhlasu 21. srpna 1968 ráno, při vstupu vojsk Varšavské smlouvy na české území. Píseň, která zaznívala z vysílání mezi výzvami ke klidu se slyšitelnou střelbou v pozadí, opět promlouvala. Netrvalo to však dlouho. Znovu se tak stalo až o dvacet let později, kdy přišla sametové revoluce.

V srpnu 1968 a během sametové revoluce se utvořil širší okruh písní, které hymnu doprovázely. *Modlitba pro Martu* nazpívaná Martou Kubišovou a během normalizace zakázaná, *Náměšť* Jaroslava Hutky nebo *Jednou budem dál*. V roce 1992 bylo navrhováno, aby *Modlitba pro Martu* *Kde domov můj?* nahradila.¹¹² To se nestalo, hymna se však roku 1993 rozděluje a českou národní hymnou se stává podle § 7 odstavce 1 zákona č. 3/1993 Sb. „první sloka písně Františka Škroupa na slova Josefa Kajetána Tyla ‚Kde domov můj‘.“¹¹³

O tendencích ke změně hymny po roce 1993 jsme již krátce podali zprávu v počátku kapitoly Emoce. Zbývá doplnit, že debatu odborné veřejnosti nad podobou zmiňovaného zákona, de

¹¹² MOTÝL, Ivan. Hymna: čas na změnu?. *Týden: zpravodajský týdeník*. Praha: EMPRESA MEDIA a. s., 2014, roč. 21, č. 29, s. 33.

¹¹³ ČNR 1992-1992, tisk 189. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: Digitální depozitář* [online]. 1992 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1992cnr/tisky/t0189_00.htm

iure i hymny, otevřel Jaroslav Mihule článkem v *Hudebních rozhledech* roku 1994.¹¹⁴ Upozorňuje na to, že příloha 6 daného zákona, podle které se má hymna provádět, je diletantským notovým zápisem, který ani neodpovídá skutečnému znění písně, jak ji provádí dle tradice a správně Česká filharmonie a Český rozhlas a televize, tzn. tyto instituce se vlastně chovají protizákonně. Po výměně několika názorů odborné veřejnosti přes časopis *Hudební rozhledy* se po čtyřech letech poslanci odhodlávají k nápravě a zákon novelizují.

Pozměňovací návrh předložili poslanci Pavel Dostál a František Čech (Ringo). Změna byla po několika ironických poznámkách poslanců (viz. stenoprotokol rozpravy z 25. schůze PSP ČR dne 13. 5. 1998)¹¹⁵ schválena, ale diletantismus zůstal. Uzákoněna byla změna, která pouze převzala notový materiál Zdeňka Nouzy uveřejněný v *Hudebních rozhledech* roku 1995¹¹⁶ jako vzorový zápis, na němž Nouza ilustroval chyby zápisu uvedeném v zákoně 3/1993 Sb. Zdeněk Nouza samozřejmě netušil, že jeho verze bude uzákoněna a to ještě s poznámkou „Autentické znění české hymny, otištěné ve *Věštníku ministerstva školství a národní osvěty*, roč. XV, 1933, výnos č. 39 (9. 5. 1933).“¹¹⁷ Jak se správně ptá Jaroslav Mihule „Proč by však měl nyní text zákona zdůrazňovat, že v něm jde o ‚autentické‘ znění čehokoli? Pak by asi mělo být v zákoně o státních symbolech důsledně doplněno, že například i v paragrafu 2 jde o ‚autentický velký a malý státní znak‘, v paragrafu 5 že je stanovena ‚autentická vlajka prezidenta republiky‘ atd.“¹¹⁸ Kromě notové přílohy se mění text zákona na: „Státní hymnu tvoří první sloka písně Františka Škroupa a Josefa Kajetána Tyla ‚Kde domov můj‘.“¹¹⁹

Novela zákona č. 154/1998 zůstává i dnes (1. 4. 2015) ve své prazvláštní podobě, s ještě prazvláštní poznámkou a s nikdy nevysvětlenou změnou textu zákona („na slova“ J. K. Tyla → „a“ J. K. Tyla) stále v *Ústavě České republiky*. Na oficiálních stránkách Pražského hradu¹²⁰ pak dodnes, i přes několikanásobné urgencye, zůstává ona diletantská verze notového zápisu z roku 1993, novelizovaná před sedmnácti lety.

¹¹⁴ MIHULE, Jaroslav. Bezbranná hymna. *Hudební rozhledy*. Praha: Asociace hudebních umělců a vědců, 1994, roč. 47, č. 4, s. 2.

¹¹⁵ *PČR, PS 1996-1998, 25. schůze, část 62 (13. 5. 1998)* [online]. 1998 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/stenprot/025schuz/s025062.htm#r3>

¹¹⁶ *Hudební rozhledy*. Praha: Asociace hudebních umělců a vědců, 1995, roč. 48, č. 2.

¹¹⁷ *Ústava České republiky*. Ostrava: Sagit, 2009, s. 29. ÚZ. ISBN 978-80-7208-755-6.

¹¹⁸ MIHULE, Jaroslav. Státní hymna a zákonodárci. *Hudební rozhledy*. Společnost *Hudební rozhledy*, 2007, roč. 60, č. 1, s. 50-51.

¹¹⁹ *Ústava České republiky*. Ostrava: Sagit, 2009, s. 23. ÚZ. ISBN 978-80-7208-755-6.

¹²⁰ Text a notový záznam státní hymny. *Pražský hrad: Státní symboly* [online]. [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.hrad.cz/file/u/ceska-republika/HRAD-statni-hymna-cr.pdf>

Závěr

Píseň *Kde domov můj?*, jejíž první sloka je českou státní hymnou, se zdá být velmi nezávislým a solitérním výtvozem. Byla abstrahována z většího celku, původní divadelní hry *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*, v níž má sama o sobě zvláštní postavení. Zpívá ji Mareš za doprovodu Bětušky, postav vyskytujících se ve hře pouze pro účely epizody s touto písní, v sedmém a osmém výjevu čtvrtého obrazu. Výjimečná je svou náladou, již zmiňovanou jímavostí. Tou nezapadá do žánru frašky, kterou *Fidlovačka* je. Výjev se zpěvem písně *Kde domov můj?* je příznačně ukončen vyhnáním Mareše a Bětušky ze scény prostým lidem, jenž křičí: „Zacpejte jim hubu!“ Text písně *Kde domov můj?* navíc není složen na lidový nápěv. S vědomím jisté unikátnosti písně, snad pod vlivem právě zmíněných okolností, nejsme zvyklí stavět naši národní hymnu do širších souvislostí.

Po prostudování vlivů působících na Tylovu tvorbu, kontextu doby národního obrození a některých již v minulosti nabídnutých tezí týkajících se písně *Kde domov můj?* v této práci nabízíme její ucelenější interpretaci v širších souvislostech. Při rozboru textu, především první sloky písně, jsme vyzdvihli ty aspekty, které poukazují na intertextualitu díla. Tu vidíme v inspiračním zdroji básně, bildungsrománu *Wilhelm Meisters Lehrjahre* Johanna Wolfganga von Goethe, truchlohře *Angelina* Františka Turinského a také v nápadné souvislosti s literární tradicí pěstovaným toposem, tzv. locus amoenus.

Píseň *Kde domov můj?* jsme interpretovali také ve vztahu k mytologii národního obrození jungmannovské generace a filozofii Johanna Gottfrieda Herdera. A dluh literatuře faktografické jsme splatili v závěru práce zpracováním významných momentů putování písně 20. stoletím až do současnosti, v níž slavíme významné jubileum písně.

Jsem rád, že jsem se roku sto osmdesátého od premiéry Tylovy a Škroupovy *Fidlovačky* mohl věnovat písni *Kde domov můj?*, která jako jediná z původní hry žije dodnes. Nežije sama o sobě, ale žijeme ji my. Stále je v našich srdcích, již téměř dvě stě let nezapomenuta a jak doufám, ani příštích dvě stě let jí neuškodí.

Sto osmdesát let je úctyhodný věk. Málou která hymna je takto stará. V rámci Evropy je starší hymna Velké Británie (o 88 let), Španělska (o 64 let), Francie (o 42 let), starší hudbu má Polsko a Německo (o 37 let), text mají ovšem pozdější. Stáří by z národních písní nemělo dělat archiválie. Po časech hojného rozšíření písně *Kde domov můj?*, kdy se zpívala na výletech, v restauracích, při nejrůznějších vlasteneckých příležitostech, se jí národ možná trochu přejedl, ale hlavně ji poté zavřel do vitríny jako státní symbol nutný ochrany. Myslím

si, že tento přístup není úplně šťastný. Hymna není nějaký muzejní exemplář. Je to národní písnička, která by se měla především praktikovat. Možná i za příspění okolností, které provázely zpěv hymny v uplynulých desetiletích, především za doby komunismu, vznikla situace, kdy hymnu málokdo zpívá a její interpreti se při oficiálních událostech bojí jakékoliv změny od tradičního úzu jejího přednesu. Neříkám, že je nutné s hymnou dělat pokusy, ale každý zpěvák by měl při zpěvu národní písně především žít. Aby žila i píseň.

Seznam použité literatury

Bible: překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009. 1564, [10] s. ISBN 978-80-87282-00-7.

Bohemia, ein Unterhaltungsblatt. Praha: Gottlieb Haase Söhne, 1834. ISSN 1802-6311.

CMÍRAL, Adolf. *O správném zpěvu naší státní hymny.* V Praze: Státní nakladatelství, 1933. 15 - [I] s..

CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk.* Vyd. 1. Praha: Triáda, 1998. 738 s. Paprsek; sv. 1. ISBN 80-86138-07-0.

ČAPEK, Jan Blahoslav et al. *Kde domov můj?: Památník věnovaný naší vlasti a hymně národa českého.* Praha: Čin, 1940. 247 s. Památníková edice Činu.

ČAPEK, Karel a POHORSKÝ, Miloš, ed. *Hovory s T.G. Masarykem.* 1., souborné vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. 588 s., [16] s. obr. příl. Spisy / Karel Čapek; sv. 20. ISBN 80-202-0170-X.

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav et al. *F.L. Čelakovského Sebrané listy.* V Praze: Tiskem a nákladem Ed. Grégra, 1865. 539 s.

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování.* 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. 131 s. Knihovna novověké tradice a současnosti; sv. 1. ISBN 978-80-7298-388-9.

ELIOT, Thomas. *O básnictví a básnících.* Vyd. 1. Praha: Odeon, 1991. 357 s. Eseje; sv. 3. ISBN 80-207-0286-5.

HOMÉROS. *Odysseia.* 16. vyd. Praha: Nakladatelství Petr Rezek, 2007. 451 s. ISBN 978-80-86027-26-0.

Hudební rozhledy. Praha: Asociace hudebních umělců a vědců, 1995, roč. 48, č. 2. ISSN 0018-6996.

HÝSEK, Miloslav. *J. K. Tyl.* Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1926. 248 s. Zlatoroh, sbírka ilustrovaných monografií, 40-46.

Chudým dětem: ročenka dobročinného komitétu v Brně na prospěch chudých dětí českých škol brněnských vydaná za přispění spisovatelů českých a umělců našich výtvarných. Brno: Dobročinný komitét v Brně, 1934.

KAISEROVÁ, Kristina a Ivan MARTINOVSKÝ. *Idyla a idyličnost v kultuře 19. století: sborník příspěvků ze symposia uspořádaného 9. a 10. března 1995 ve Státní vědecké knihovně v Plzni*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Albis International, 1999. 135 s. ISBN 80-86067-30-0.

Kde domov můj: varianty a parafráze. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. 132 s. Smil: jazykem o jazyce; sv. 3. ISBN 80-7185-681-9.

KOSMAS. *Kronika Čechů*. Vyd. 8., (V této úpravě a v Argu 1.). Praha: Argo, 2011. 285 s. Memoria medii aevi; sv. 13. ISBN 978-80-257-0465-3.

LUDVOVÁ, Jitka et al. *Fidlovačka, aneb, Cokoli chcete*. Vyd. 1. Praha: Institut umění - Divadelní ústav, 2014. 310 s. ISBN 978-80-7008-330-7.

MACURA, Vladimír et al. *Šťastný věk: a jiné studie o socialistické kultuře*. V tomto uspořádání vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 351 s. Šťastné zítřky; sv. 1. ISBN 978-80-200-1669-0.

MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*. 2., rozš. vyd., V H & H 1. vyd. Jinočany: H & H, 1995. 264 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-85787-74-1.

MIHULE, Jaroslav. Bezbranná hymna. *Hudební rozhledy*. Praha: Asociace hudebních umělců a vědců, 1994, roč. 47, č. 4, s. 2.

MIHULE, Jaroslav. Moralita o hymnách a o svobodě. *Hudební rozhledy*. Praha: Asociace hudebních umělců a vědců, 1993, roč. 46, č. 1, s. 1-2.

MIHULE, Jaroslav. Státní hymna a zákonodárci. *Hudební rozhledy*. Společnost Hudební rozhledy, 2007, roč. 60, č. 1, s. 50-51.

MOTÝL, Ivan. Hymna: čas na změnu?. *Týden: zpravodajský týdeník*. Praha: EMPRESA MEDIA a. s., 2014, roč. 21, č. 29, s. 33. ISSN 1210-9940.

Ottův slovník naučný. Díl dvacátýprvý R (Ř) - Rozkoš: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Fotoreprint původního vydání z roku 1904. Praha: Ladislav Horáček - Paseka a Argo, 2000, s. 70. ISBN 80-7203-289-5.

Ovidius. *Proměny*. 2., přehlednuté vyd. V Praze: Jan Laichter, 1942. xviii, 634 s., 16 l. obr. příl. Laichterova sbírka krásného písemnictví; 39.

ROYT, Jan a ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998. 201 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 80-204-0740-5.

ŠMEJKAL, Josef Václav. *Píseň písní národu českého*. Praha: A. Neubert, 1935. 287, [i] s.

Šubrt, Jiří, ed. a Kroupa, Jiří K., ed. *Locus amoenus - místo líbezné: symposium o české hymně Praha 27. 10. 1993, ústav pro klasická studia AV ČR a Ústav pro českou literaturu AV ČR*. 1. vyd. Praha: KLP, 1994. 78 s. ISBN 80-85917-00-9.

THEOKRITOS et al. *Řečtí idylikové Theokritos - Moschos - Bion*. První vydání. Praha: Toužimský a Moravec, 1946. 97-[ii] s. Edice Kořeny; sv. 9.

TURINSKÝ, František. *Angelina: truchlohra ve čtveru dějství*. Hradec Králové: Jan František Hostivít Pospíšil, 1821, 80 s.

TYL, Josef Kajetán, Vladimír JUSTL a Miroslav ŠTĚPÁNEK. *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1958. 197 s. Skvosty.

TYL, Josef Kajetán. *Kusy mého srdce: povídky, novely, obrazy, nástiný a arabesky Jos. Kaj. Tyla*. V Praze: Nákladem Aloisa Hynka, [1888]. 2 sv. (258, 254 s.). Spisy Josefa Kajetana Tyla; díl 1,2.

Ústava České republiky. Ostrava: Sagit, 2009, s. 29. ÚZ. ISBN 978-80-7208-755-6.

VACEK-KAMENICKÝ, František Jaroslav. *Písně v národním českém duchu*. V Praze: [s.n.], 1833, 1 nestránkovaný svazek.

VERGILIUS. *Aenéis*. 2., oprav. vyd. V Praze: Jan Laichter, 1941. xxxix, 534 s., 16 s. obr. příl. Laichterova sbírka krásného písemnictví; sv. 38.

Seznam elektronických zdrojů

OVIDIUS. *Metamorphoses: Liber primvs*. The Latin Library [online]. Dostupné z: <http://www.thelatinlibrary.com/ovid/ovid.met1.shtml> [přístup 19.3.2015].

New Advent Bible: Deuteronomy 6. New Advent [online]. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/bible/deu006.htm> [přístup 19.3.2015].

BRETHOLZ, Bertold. *Chronica Bohemorum: Cosmas Pragensis ecclesie decanus*. In: [online]. Dostupné z: http://digit.nkp.cz/projekty/VZ-2004_2010/2007/Prilohy/StructuredText/Kosmas_pozn.xml [přístup 19.3.2015].

ABZ.cz: slovník cizích slov [online]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/penat> [přístup 27.3.2015].

FRIEDRICH, Caspar David. *Wanderer über dem Nebelmeer*. 1818. Dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Caspar_David_Friedrich_-_Wanderer_above_the_sea_of_fog.jpg [přístup 23.3.2015].

GESSNER, Solomon. *Arkadische Landschaft*. 1785. Dostupné z: http://www.sothebys.com/content/dam/stb/lots/ZH1/ZH1203/074ZH1203_6FVS5.jpg [přístup 24.3.2015].

FRIEDRICH, Caspar David. *Böhmische Landschaft mit dem Milleschauer*. 1809. Dostupné z: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7e/Caspar_David_Friedrich_-_B%C3%B6hmische_Landschaft_mit_dem_Milleschauer_-_WGA08241.jpg [přístup 24.3.2015].

STREJČEK, Ferdinand. Jazykové zvláštnosti naší hymny. In: *Naše řeč* [online]. Ročník 18, číslo 8. 1934. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2875> [přístup 31.3.2015]

KOLLÁR, Ján. *Slávy dcera*. In: Městská knihovna v Praze [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/06/49/slavy_dcera.pdf [přístup 6.4.2015].

MÁCHA, Karel Hynek. *Krkonošská pout'*. In: Městská knihovna v Praze: E-knihovna [online]. Praha: Laichter, 1906. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/41/02/90/krkonoska_pout.pdf [přístup 6.4.2015].

MÁNES, Josef. *Krajina s Belvederem*. 1816. Dostupné z: http://www.marold.cz/media/k2/items/cache/2039f9c06c46d5e4b5d871c0089d076b_XL.jpg [přístup 6.4.2015].

RAIS, Karel Václav. *Vzkazy vlastenecké: "Kde domov můj?"* [online]. 1885. Dostupné z: <http://ld.johannesville.net/rais-13-vzkazy-vlastenecke?page=8> [přístup 30.3.2015]

Kde domov můj zpíváme už sto osmdesát let. ČT24, ČTK. *Česká televize* [online]. 2014. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/296155-kde-domov-muj-zpivame-uz-sto-osmdesat-let/> [přístup 5.3.2015].

ČNR 1992-1992, tisk 189. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: Digitální depozitář* [online]. 1992. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1992cnr/tisky/t0189_00.htm [přístup 1.4.2015].

PČR, PS 1996-1998, 25. schůze, část 62 (13. 5. 1998) [online]. 1998. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/stenprot/025schuz/s025062.htm#r3> [přístup 1.4.2015].

Text a notový záznam státní hymny. *Pražský hrad: Státní symboly* [online]. Dostupné z: <http://www.hrad.cz/file/u/ceska-republika/HRAD-statni-hymna-cr.pdf> [přístup 1.4.2015].